

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет управління
Кафедра логопедії та інноваційних технологій в інклюзії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:
**«ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ
ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ»**

Виконав: студентка II курсу
групи СОЛ(I)з-2м
Спеціальність: 016 Спеціальна освіта
Спеціалізація: 016.01 Логопедія
Освітня програма «Інклюзія в освіті»
Сусли Дарія Дмитрівна
Керівник: доктор педагогічних наук,
професор
Джус Оксана Володимирівна
Рецензент: завідувачка кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти, кандидат
психологічних наук, доцент
Котлова Людмила Олександрівна

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Сусли Дарія Дмитрівна. Особливості застосування арт-технологій у системі логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку. – Магістерська робота зі 016.01 Спеціальна освіта. Логопедія. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2025.

У магістерській роботі досліджено питання застосування арт-терапевтичних технологій у логопедичній роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Теоретично обґрунтовано сутність та корекційний потенціал казкотерапії, ізотерапії, пісочної терапії та музикотерапії в контексті розвитку мовлення.

Розроблено та апробовано програму з використанням арт-терапевтичних методів. Експериментальні результати засвідчили позитивну динаміку мовленнєвого розвитку у дітей, що підтверджує ефективність запропонованого підходу.

Матеріали роботи мають практичне значення для логопедів, дефектологів та педагогів, які працюють із дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Ключові слова: арт-терапія, логопед, мовленнєві порушення, молодший шкільний вік.

ANNOTATION

Susla Dariia Dmytrivna. *Peculiarities of Applying Art Technologies in the Speech Therapy Support System for Primary School-Age Children*. – Master's Thesis in 016.01 Special Education. Speech Therapy. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2025.

The master's thesis explores the use of art-therapeutic technologies in speech therapy work with primary school-age children. The essence and corrective potential of fairy tale therapy, art therapy (isotherapy), sand therapy, and music therapy in the context of speech development are theoretically substantiated.

A program based on art-therapeutic methods was developed and tested. The experimental results demonstrated positive dynamics in children's speech development, confirming the effectiveness of the proposed approach.

The materials of the thesis are of practical value for speech therapists, special education teachers, and educators working with children with speech disorders.

Keywords: art therapy, speech therapist, speech disorders, primary school age.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ 9

1.1 Особливості розвитку мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку	9
---	---

1.2. Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі.....	18
--	----

1.3. Арт-технології у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями початкової школи	27
---	----

Висновки за розділом.....	31
---------------------------	----

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМИ АРТ-ТЕРАПІЇ.....

2.1. Аналіз стану методичного забезпечення корекційно-розвивальної роботи логопеда з використанням арт-терапевтичних методик	32
--	----

2.2. Розвиток мовленнєвих порушень дітей початкової школи засобом арт-терапії.....	36
--	----

2.3. Визначення рівня сформованості мовлення дітей молодшого шкільного віку з використанням засобів арт-терапії.....	40
--	----

2.4. Зміни рівня розвитку усного мовлення учнів після впровадження арт-терапевтичних методик.....	68
---	----

2.5. Методичні рекомендації щодо використання засобів арт-терапії при корекції мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	74
---	----

Висновки за розділом.....	80
---------------------------	----

ВИСНОВКИ.....	82
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
--	-----------

ДОДАТКИ.....	96
---------------------	-----------

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах трансформації українського суспільства, в контексті глобалізаційних процесів та інтеграції в європейський і світовий освітній простір, особливого значення набуває впровадження інноваційних підходів у систему освіти. Важливим завданням стає створення умов для всебічного розвитку особистості, що передбачає підтримку її самопізнання, самореалізації й саморозвитку. Ці процеси розпочинаються вже з раннього дитинства, коли, за даними психологів, приблизно з 1,5–2 років дитина починає активно досліджувати навколишній світ, взаємодіяти з ним, проявляючи пізнавальну активність і розкриваючи свої природні здібності.

Формування особистості дитини здійснюється під впливом комплексу чинників: біологічних (спадковість, психофізіологічні особливості), соціальних (умови виховання, сімейне середовище, значущі дорослі) та діяльнісних (взаємодія з однолітками, комунікація, формування мотиваційної сфери). Одним із важливих аспектів розвитку дитини є мовлення — провідний засіб пізнання, самовираження та соціальної адаптації. Водночас останніми роками спостерігається зростання кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, що вимагає оновлення методів логопедичної роботи та впровадження ефективних, зокрема арт-терапевтичних, технологій.

За статистикою Департаменту освіти і науки України (2021), мовленнєві порушення виявлено у близько 50% дітей дошкільного віку та 17% дітей молодшого шкільного віку, тоді як у 2017 році ці показники становили 41% та 12% відповідно. Така тенденція підтверджує необхідність посилення професійної підготовки фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, зокрема логопедів, та актуалізує пошук ефективних інструментів для корекції мовленнєвих порушень.

Одним із перспективних напрямів логопедичної роботи є застосування арт-терапії — методу, що поєднує мистецтво і терапевтичні техніки. У психолого-педагогічній літературі арт-терапія розглядається як потужний засіб розвитку

мовлення, емоційного стану, комунікативних і творчих здібностей дітей (В. Астремська, 2015 [1]; Л. Вознесенська, 2005, 2007, 2014 [5,6,7]; Л. Голінська, 2016 [10]; І. Гончарова, 2021 [11]; С. Дмитрієва, 2017 [13]; І. Дутчак, 2018 [14]; С. Калька, І. Ковальчук, 2020 [21]).

Значна кількість сучасних досліджень висвітлює різні аспекти використання арт-терапії: застосування в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (О. Кузава, 2019 [22]; Н. Погоріла, О. Зелінська-Любченко, 2019 [63]; Н. Сердюченко, 2020 [70]); історію та зміст арт-технологій (Н. Полторак, 2014 [64]; Л. Литвиненко, 2016 [38]); психологічні аспекти впливу арт-терапевтичних методик (О. Гайструк та ін., 2014 [8]; І. Мішкулинець, 2018 [48]; І. Чорноус, 2018 [90]); педагогічний контекст арт-терапії (С. Кравченко, Л. Литвиненко, 2012 [26]; О. Орленко, 2019 [55]; І. Нестеренко, С. Кравченко, 2018 [53]).

Серед ефективних форм арт-терапії, що використовуються в освітньому процесі, виокремлюють ізотерапію, пісочну терапію (І. Рібцун, 2019 [66]; Н. Матвієнко, 2018 [45]; О. Наконечна, 2021 [52]), лялькотерапію (Т. Філь, 2019 [86]), казкотерапію (Л. Мальцева, 2017 [46]; О. Павлюк, Л. Тишкун, 2021 [56]; З. Ленів, 2020 [34]). Зростає також інтерес до застосування цифрових інструментів у логопедичній роботі, зокрема мобільних додатків і комп'ютерних програм (О. Лук'яник, О. Пехарєва, С. Ільченко, 2023 [41]), а також до використання альтернативної комунікації (О. Боряк, Т. Косенко, 2021 [4]).

Отже, актуальність дослідження зумовлена як зростанням кількості дітей з мовленнєвими порушеннями, так і потребою у впровадженні новітніх підходів, зокрема арт-терапевтичних методик, у практику логопедичної допомоги для стимулювання мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка впливу засобів арт-терапії на розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – система корекції порушень мовлення у дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – арт-терапія як засіб корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її ключових понять та основних положень.

2. Вивчити рівень сформованості мовлення дітей молодшого шкільного віку.

3. Зміни рівня розвитку усного мовлення учнів після впровадження арт-терапевтичних методик

4. Розробити методичні рекомендації щодо використання засобів арт-терапії при корекції мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; вивчення досвіду роботи сучасної практики для з'ясування стану проблеми у сучасній практиці; емпіричні: констатувальний експеримент; статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Наукова новизна дослідження:

Вперше здійснено цілісне дослідження ефективності застосування арт-терапевтичних технологій (казкотерапії, ізотерапії, пісочної терапії, музикотерапії) у логопедичній роботі з дітьми молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями, що дозволило виявити їх позитивний вплив на розвиток мовленнєвої компетентності.

Одержано експериментальні дані про рівень сформованості мовлення дітей молодшого шкільного віку, які брали участь у корекційній програмі з використанням арт-терапевтичних технологій.

Розроблено програму логопедичних занять, спрямовану на розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії, з урахуванням принципів індивідуалізації, інтеграції та емоційного впливу.

Визначено критерії, показники та рівні сформованості мовлення у дітей молодшого шкільного віку, а також ефективність впливу різних видів арт-терапії на окремі компоненти мовленнєвої діяльності.

Удосконалено підходи до логопедичного супроводу дітей з мовленнєвими порушеннями шляхом включення до практики інноваційних арт-терапевтичних методик як ефективного інструменту корекційної роботи.

Практичне значення дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми використання засобів арт-терапії в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями; в експериментальній апробації модифікованої методики вивчення рівня розвитку мовлення у дітей із залученням арт-терапевтичних методів. Отримані результати та розроблена методика можуть бути використані вчителями-логопедами, педагогами закладів загальної середньої та спеціальної освіти, корекційними педагогами в освітньому процесі, а також студентами під час проходження педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг магістерської роботи – 104 сторінок, основний текст - 80 сторінки. Основний текст магістерської роботи містить 5 таблиці та 12 рисунків.

РОЗДІЛ. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.2 Особливості розвитку мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку

Мовлення відіграє ключову роль у формуванні мислення. Як зазначалося раніше, його основне призначення — забезпечення процесу спілкування. У сучасній психології однією з найактуальніших проблем є питання розвитку мовлення. У дітей з особливими освітніми потребами темп і характер становлення усного мовлення залежать від специфіки порушення [20, 95].

Зокрема, мовленнєвий розвиток школярів з легкою інтелектуальною недостатністю здебільшого відбувається на заняттях з української мови, літературного читання та під час уроків розвитку зв'язного мовлення. Водночас варто пам'ятати, що мовлення виконує не лише комунікативну функцію, але й впливає на загальний психоемоційний стан дитини, зокрема може спричиняти перевтому.

У процесі навчання таких дітей необхідно враховувати специфіку їхнього розвитку. Для учнів з легкою розумовою відсталістю характерна інертність нервових процесів, що зумовлює сповільненість когнітивних функцій, таких як пам'ять, уява, увага, мислення, сприймання, відтворення інформації та практична діяльність [28, 29, 30].

У роботі над розвитком усного мовлення у таких дітей доцільно дотримуватись певних рекомендацій [76]:

- звертати більше уваги на старання дитини, аніж на результат;
- використовувати морально позитивне підкріплення;
- використовувати індивідуальний та творчий підходи у роботі;
- давати чіткі вказівки;

- дати можливість працювати самостійно.

Необхідно формувати інструкції максимально коротко та чітко. Діти з 2 інтелектуальними порушеннями мають труднощі зі сприйняттям довгих усних повідомлень — речення, що містять понад п'ять слів, часто залишаються ними нерозпізнаними через обмежену концентрацію уваги. Тому доцільно вживати лаконічні фрази на кшталт: «Напиши слово "краса"», «Відкрий підручник з української мови», «Прочитай ці буквосполучення», «Хто зображений на малюнку?».

Варто надавати дитині можливість виконувати завдання самостійно. У такому випадку педагог виступає не як виконавець, а як координатор, який скеровує діяльність у правильному напрямі, підтримуючи ініціативу та формуючи навички самостійної роботи [58, 68].

Формування самостійності у виконанні завдань. Основним завданням педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями є розвиток їхньої здатності самостійно працювати над навчальними завданнями. У випадку, коли педагог або асистент постійно виконує вправи замість дитини, прогрес у розвитку практично не досягається. Підвищення рівня самостійності передбачає поступове зниження зовнішньої допомоги з боку дорослого.

Творчий та індивідуальний підхід. Для підвищення зацікавленості дитини доцільно використовувати різноманітні завдання з яскравою наочністю, елементами гри та візуального стимулювання. Такий підхід допомагає утримувати увагу дитини протягом більш тривалого часу та сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання.

Використання позитивного підкріплення. Педагог має створювати умови для виникнення у дитини позитивних емоцій, пов'язаних з навчальним матеріалом. Це сприяє закріпленню навчального досвіду у вигляді приємної асоціації, що полегшує процес запам'ятовування та відтворення.

Також необхідно враховувати нейропсихологічні особливості розвитку дитини. Зони головного мозку, які відповідають за мовлення, здебільшого локалізуються в лівій півкулі — що характерно для праворуких дітей. У ліворуких дітей ці зони можуть бути розміщені в правій півкулі, що зумовлює деякі особливості у сприйманні та продукуванні мовлення [76].

З боку батьків часто спостерігається тенденція до механічного заучування окремих слів або фраз (наприклад, «Скажи: сонце, хмара»), що, на жаль, не дає очікуваного ефекту. Такий підхід орієнтований лише на відтворення звуків, не враховуючи розуміння змісту. Справжній мовленнєвий розвиток можливий лише за умови осмисленого сприймання та використання мовного матеріалу в контексті [31, 93].

Американські дослідники запропонували модель ефективності засвоєння інформації залежно від способу її подання. Згідно з цією моделлю:

- людина запам'ятовує близько 10 % прочитаного,
- 20 % почутого,
- 30 % побаченого,
- 50 % побаченого та почутого одночасно,
- 70 % того, що вона сама промовила,
- і до 90 % — того, що було не лише проговорено, але й виконано в дії.

Отже, можна зробити висновок, що людина краще сприймає інформацію під час власної діяльності, тобто на власному досвіді, а не за розповідями інших.

Варто знати, що слово знаходить відображення в образах, явищах, почуттях та уяві, тому у логопедичну роботу необхідно включати вправи не лише на зорове та слухове сприймання, але й звертати увагу на тактильний аналізатор.

У дітей з розумовою відсталістю усне мовлення характеризується монотонністю, відсутністю мелодійності, ритмічності, тактовності, насиченістю емоціями, інтонацією, тобто виражальними засобами мовлення [68].

У збудливих дітей, навпаки, мовлення має прискорений темп, через що воно набуває аграматичності: більшість звуків переплутуються, замінюються, пропускаються, закінчення слів "проковтуються".

У дітей сором'язливих, фізично ослаблених мовлення, як правило, має повільний темп. Більшість із них говорять дуже тихо, незрозуміло, розтягуючи слова; у них відсутнє вміння користуватися засобами виразності мовлення, воно стає беземоційним [69]. Таким дітям складно розпочати розмову з незнайомою людиною, що ускладнює та уповільнює процес розвитку усного зв'язного мовлення.

Головним чинником уповільненого розвитку мовлення є також відсутність достатньої мотивації. За умови активної діяльності дитина прагне поділитися своїми емоціями, досягненнями, відчуває потребу у зверненні з проханням чи проханням.

Коли діяльність і мовлення збігаються за тематикою, то дитині легше здійснити акт спілкування, з'являються мотиви до навчання. Із суто словесними вправами – навпаки. Головними умовами успішного розвитку зв'язного мовлення є створення позитивного мовного середовища та спеціальна організація мовленнєвих ситуацій.

Говорячи про дітей з порушенням слуху, ми спираємося на праці О. Федоренка [83, 84], який зазначав, що ця категорія поділяється на:

- долінгвальних (глухих, без мовлення);
- постлінгвальних (глухих, мовлення сформоване);
- слабочуючих, мовлення розвинене;
- слабочуючих, мовлення глибоко недорозвинене [82].

Згідно з цією класифікацією, діти, які є глухими та не розмовляють, повинні навчатися у спеціалізованих школах для глухих, оскільки у звичайній школі вони не зможуть опановувати програму.

Якщо ж дитина навчається у загальноосвітньому закладі, важливо забезпечити тристоронню взаємодію: батьки – дитина – вчитель.

Для дітей із порушенням слуху характерні такі особливості в навчальній діяльності:

- труднощі у розумінні значення слова, через що воно часто використовується невірно;
- відсутність знаків м'якшення в усному мовленні та на письмі;
- плутанина у використанні частин мови;
- перекручення звуків, складів, слів у реченні;
- заміна звуків за подібністю у звучанні (наприклад, д–т, б–п);
- порушення прямого порядку слів у реченнях;
- використання неправильних закінчень слів;
- труднощі у розумінні змісту прочитаного [82, с. 75–80].

У дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП) досить непогано, порівняно з іншими психічними функціями, розвинене мовлення: вони здатні оперувати поняттями, логічно міркувати, розуміти зміст прочитаного. Проблеми виникають через труднощі з фіксацією зору на рядку – це ускладнює навички читання та письма. Проте усне мовлення у таких дітей, як правило, добре розвинене. Складнощі можуть виникати з використанням прийменників (діти або їх пропускають, або використовують неправильно, особливо щодо напрямку). Словниковий запас у дітей відповідає віковим нормам.

Діти з гіперактивністю, як правило, починають раніше говорити, ходити, проявляють більшу самостійність порівняно з однолітками. Це часто помилково сприймається як ознака обдарованості. Однак уже в дошкільному віці батьки помічають, що дитина не випереджає однолітків, а, навпаки, може відставати. У початковій школі найбільші труднощі виявляються на уроках письма та читання, хоча часто компенсуються в інших видах діяльності – у математиці, інтелектуальних

іграх, мистецтві, дизайні та технологіях. Ці інтереси можуть бути використані як допоміжний засіб при навчанні.

Такі діти швидко втомлюються, мають низький рівень мотивації або її повну відсутність. Ефективними є наочні, яскраві засоби (стікери, ігрові стимули). Вони не беруть на себе відповідальність, бояться невдач, не планують і не організовують свою діяльність. У мовленні таких дітей часто зустрічаються пропуски звуків, перестановки, недоговорювання, багаторазові повторення окремих елементів слів.

Зростає кількість дітей з розладами аутистичного спектру. У таких дітей мовлення порушене. За В. Бадер, у них втрачається комунікативна функція. У тяжких випадках мовлення майже відсутнє – залишається лише бурмотіння, іноді поодинокі слова. У легших випадках можливе певне спілкування [51, с. 41–44].

Мовлення таких дітей може динамічно розвиватися або залишатися на початковому рівні. Якщо мовлення з'явилося рано, розвиток йде краще. Таке мовлення зазвичай є «автономним», тобто мовленням «для себе». Часто спостерігається **ехолалія** – автоматичне, неконтрольоване повторення почутих раніше слів або фраз [51].

Пасивний словник значно перевищує активний. Переважає лексика на побутову тематику. У легших випадках мовлення змазане, нечітке, є труднощі в побудові фраз, заміна звуків, проковтування, нечітка артикуляція. Побудова самостійного речення часто неможлива, відповіді обмежуються 1–2 словами [51].

Велика кількість дітей з тяжкими порушеннями мовлення, досягаючи молодшого шкільного віку, демонструє несформованість вербального мовлення, низький рівень розуміння та сприймання мовленнєвих звернень і нездатність використовувати мовлення як засіб спілкування. У поодиноких випадках діти з розладами аутистичного спектра (РАС) володіють мовленням на достатньому рівні, що дозволяє їм опановувати навички читання й письма. Тому доцільним є використання різноманітних методик для підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи [39].

Під час навчання дітей з особливими освітніми потребами необхідно враховувати умови освітнього середовища: тишу, освітлення, вентиляцію, обсяг навчального навантаження. Рекомендується чергувати види діяльності, подавати матеріал у доступній та зацікавлюючій формі, підкріплюючи його практичними діями. Так дитині легше запам'ятовувати інформацію. Не менш важливо дотримуватися чіткого розпорядку дня, оскільки це сприяє формуванню стійких навичок та звичок.

Виділяють чотири умовні групи дітей з порушеннями мовлення:

- **I група** — діти з неконтрольованою поведінкою, відсутністю мовлення; наявні поодинокі слова, не спрямовані на комунікацію.
- **II група** — діти із затримкою психічного та мовленнєвого розвитку, мовлення представлено окремими фразами.
- **III група** — діти мають сформоване зв'язне мовлення, але не сприймають реакцій та емоцій співрозмовника, не здатні до конструктивного діалогу та плідного навчання.
- **IV група** — діти не розуміють зверненого мовлення, лексика бідна, недостатньо виражені невербальні засоби комунікації: жести, міміка, інтонація.

Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються пасивним ставленням до навчання через нестійкість уваги, обмежений інтерес до навчального процесу. Необхідно активно формувати внутрішню мотивацію до навчання, поєднуючи знання з практичним досвідом дитини. Мовні знання є основою для розвитку мислення, побудови зв'язних висловлювань, опрацювання слів, словосполучень, речень і текстів.

Мовленнєва діяльність дітей з ООП має такі характерні особливості [30]:

- обмежений словниковий запас (переважає побутова лексика, пасивний словник ширший за активний, поняття звужені або спотворені);
- труднощі у формуванні монологічного мовлення (дитина не здатна будувати логічно послідовну розповідь);

- наявність аграматизмів у мовленні, порушення засвоєння граматичних норм;
- пізнє усвідомлення відмінності мовлення від предметної діяльності.

Через ці особливості діти зазнають труднощів у формуванні навичок читання та письма. Вони не вміють виділяти окремі звуки зі слова, слова з речення, речення з тексту [3]. Недостатній розвиток фонематичного та фонетичного слуху зумовлює труднощі в розрізненні та правильному відтворенні звуків, що призводить до помилок у письмовому мовленні.

Тривалість ефективної розумової діяльності таких дітей становить 15–20 хвилин, після чого настає перевтома, знижується рівень концентрації уваги, погіршується запам'ятовування. Через інертність нервових процесів дітям складно переключатися з одного виду діяльності на інший. Вони часто не орієнтуються в завданні, відволікаються, перепитують, не доводять роботу до кінця.

Аналізуючи особливості дітей з порушеннями мовлення, спираємося на праці А. Колупаєвої, яка зазначає, що порушення мовлення — це відхилення від загальноприйнятих мовленнєвих норм, що виявляються в неправильній вимові звуків, порушеннях темпу, ритму, голосу [30].

Формування нормального мовлення можливе лише за умови збереженості центральної нервової системи, нормального слуху та зору, а також наявності активного мовленнєвого середовища. Слід розмежовувати мовленнєві порушення та тимчасові вікові особливості, наприклад, зумовлені фізіологічними змінами (випадіння молочних зубів).

Серед основних причин порушення мовлення виділяють [30]:

1. інфекційні та соматичні захворювання матері під час вагітності, несумісність крові за резус-фактором;
2. спадкові чинники;
3. двомовність у сім'ї, надмірне або недостатнє стимулювання мовленнєвого розвитку, обмежене спілкування з дорослими, емоційна занедбаність;

4. родові травми;
5. травматичні ушкодження у ранньому віці.

Ці чинники можуть діяти як окремо, так і у поєднанні, взаємно посилюючи вплив один одного.

У роботі з дітьми з ООП важливо усвідомлювати, що за умов правильно організованого навчально-виховного процесу вони здатні до розвитку. Психічні функції не можуть розвиватися ізольовано — розвиток мислення, пам'яті, уваги, сприймання, уяви відбувається синхронно. Тому ефективність корекційно-розвивальної роботи забезпечується лише комплексним підходом, спрямованим на гармонійний розвиток усіх складових психіки дитини.

До основних показників, за якими, на думку Г. Ковальнової, слід оцінювати мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями мовлення, належать:

- зв'язність мовлення (вміння будувати логічно послідовні висловлювання);
- словниковий запас (обсяг та якість активного й пасивного словника);
- граматична правильність мовлення (засвоєння граматичних структур, побудова речень);
- інтонаційна виразність та темп мовлення;
- самостійність мовленнєвої діяльності;
- емоційна залученість до процесу мовлення;
- вміння встановлювати комунікативний контакт.

Г. Ковальова вказує на необхідність індивідуалізації логопедичної роботи та включення в корекційний процес засобів, що враховують психоемоційний стан дитини, її потребу в самовираженні та позитивній взаємодії з однолітками та дорослими. Особливу роль у цьому процесі вона відводить інтеграції логопедичних і психокорекційних методів, серед яких ефективним засобом вважає арт-терапію як форму емоційного та мовленнєвого розвитку.

Отже, мовленнєвий розвиток дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з тяжкими порушеннями мовлення, має свої специфічні особливості, що

потребують індивідуального підходу в навчально-виховному процесі. Несформованість вербального мовлення, низький рівень розуміння зверненого мовлення, обмеженість словникового запасу, труднощі у формуванні зв'язного висловлювання, аграматизми та недостатній розвиток фонематичного слуху значно ускладнюють опанування читання, письма та комунікації загалом.

Аналізуючи групи дітей з аутизмом та іншими порушеннями мовлення, можна стверджувати, що рівень мовленнєвої активності у таких дітей суттєво варіюється — від повної відсутності мовлення до його відносної сформованості за наявності труднощів у соціальній взаємодії. Встановлено, що ефективність навчання та розвитку таких дітей значною мірою залежить від створення сприятливого середовища, зниження сенсорного навантаження, дотримання режиму дня та використання цікавих, практично орієнтованих методик.

Причини порушень мовлення можуть бути як біологічного (перинатальні ураження, спадковість), так і соціального характеру (нестача спілкування, емоційна депривація), що часто діють у поєднанні. Саме тому логопедична робота з дітьми з ООП має бути цілісною, системною та спрямованою на розвиток мовлення як невід'ємної складової загального психічного розвитку.

1.2. Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі

Арт-терапія є потужним інструментом у корекційно-виховній діяльності, особливо в роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Вона дає змогу дітям виражати свої емоції і почуття через різні види творчості, сприяючи розвитку їхніх комунікативних навичок і розумінню себе та інших [43, 44, 57, 67].

Образотворча терапія передбачає використання малювання, живопису та інших візуальних форм для того, щоб допомогти дітям виявити свої почуття, переживання та думки, коли традиційні вербальні методи можуть бути недостатньо ефективними. Зокрема, цей метод корисний для дітей з мовленнєвими

порушеннями, оскільки малювання дозволяє обійти обмеження, пов'язані з мовним вираженням [12, 22, 57].

Н. Пахомова [57] підкреслює, що арт-терапія, зокрема малювання, є важливим інструментом для дітей, які мають труднощі з вербальним вираженням своїх емоцій та переживань. Вона дозволяє дітям знаходити альтернативні способи самовираження, що особливо важливо для тих, хто стикається з мовленнєвими порушеннями або мовними бар'єрами. Через образи, кольори, форми та символи діти можуть безпосередньо виражати свої емоції, ідеї та думки, що не завжди вдається зробити за допомогою слів.

З. Ленів [36] зазначала, що арт-терапевтичні методи, зокрема образотворче мистецтво, є надзвичайно ефективними для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки вони допомагають подолати емоційні бар'єри, що часто виникають через труднощі у вербальному спілкуванні. Образотворче мистецтво дає можливість дітям виражати свої переживання, почуття та думки без необхідності використовувати слова, що особливо важливо для тих, хто стикається з мовленнєвими обмеженнями. Цей метод дозволяє дітям відчувати емоційну підтримку, а також допомагає їм краще усвідомити та зрозуміти власні емоції.

І. Лисенкова [35] підкреслює, що музикотерапія є корисною для дітей з мовленнєвими порушеннями завдяки її здатності стимулювати розвиток кількох важливих когнітивних та емоційних функцій, зокрема пам'яті та уваги. Музичні елементи, такі як ритм, темп і мелодія, активно залучають слухову та когнітивну активність дітей, що сприяє поліпшенню їхньої слухової уваги та здатності зберігати і відтворювати інформацію. Це особливо важливо для дітей з порушеннями мовлення, оскільки поліпшення пам'яті та уваги є необхідними для ефективного засвоєння мовних навичок.

У дітей з порушеннями мовлення важливу роль в розвитку мовленнєвих навичок відіграє музикотерапія. Музика, за її словами, стимулює не тільки слухову активність, а й моторні функції, що є ключовими для розвитку мови. Вона зазначає,

що звукові елементи музики, такі як ритм, темп і мелодія, активно залучають слухові процеси, що допомагає дітям покращити слухову увагу і чутливість, що є необхідними для розуміння мови [24, 32, 35, 57].

Казкотерапія в корекційно-виховній роботі дозволяє дітям відображати свої переживання через участь у казкових сюжетах. За допомогою казок дитина може поринути в світ вигаданих героїв, що допомагає їй розібратися у своїх емоціях, страхах і сумнівах. Прекрасно налаштовує на взаємодію з оточенням та формує позитивне ставлення до нових людей та ситуацій [19, 36, 46].

З. Ленів [36] наголошує на важливості казок як потужного інструменту для розвитку соціальних навичок та емоційної чутливості дітей з мовленнєвими порушеннями. Казкотерапія дозволяє дітям зануритися в уявний світ, де вони можуть переживати та відображати свої емоції через героїв казок. Це створює безпечне середовище, в якому дитина може виражати свої переживання, страхи чи сумніви без побоювань, що дає можливість для подальшого розвитку емоційної зрілості. Особливість казок полягає в тому, що вони часто містять моральні конфлікти і ситуації, в яких герої стикаються з труднощами та знаходять шляхи їх подолання.

Н. Іванова [19] також зазначала, що казкотерапія є важливим інструментом для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки вона створює можливість для вільного вираження емоцій та переживань, які можуть бути важко висловлені вербально. Важливим аспектом є те, що участь у казкових сюжетах дозволяє дітям тренувати мовленнєву активність, адже казки часто стимулюють дітей до активного спілкування, обговорення та відтворення сюжетних ліній [19].

І. Романович [67] зазначає, що казки також допомагають дитині краще орієнтуватися в соціальному середовищі, формують позитивне ставлення до нових людей і ситуацій, а також сприяють розвитку мовлення, адже активне використання казкових сюжетів у лікувально-корекційній діяльності стимулює не лише розмовну активність, але й покращує словниковий запас і граматичні структури.

Музикотерапія вважається ефективним засобом впливу на мовленнєвий розвиток дітей. Музика має здатність покращувати емоційний стан, стимулюючи психічні процеси та активізуючи мовленнєві функції. Відповідно до досліджень, музикотерапія сприяє розвитку когнітивних функцій і мовлення у дітей з різними порушеннями. Також музикотерапія є невід'ємною частиною комплексної роботи з дітьми, де поєднуються музичні вправи з корекцією мовленнєвих порушень. Інші дослідники підкреслюють роль музики в процесі реабілітації та корекції мовлення [32,35].

Окрім цього, музикотерапія тісно пов'язана з іншими арт-терапевтичними методами, зокрема ізотерапією. У комплексному підході до корекції мовлення використання музики та малюнка значно підвищує ефективність роботи [24]. Розглядаючи можливості музикотерапії для розвитку мовлення, важливо звернути увагу на такі аспекти, як використання музичних інструментів, спів, імпровізація, які формують фонематичний слух і звукову увагу [24, 32, 35].

Ізотерапія також відіграє важливу роль у мовленнєвій корекції, оскільки через малювання та образотворчі техніки можна стимулювати розвиток мовленнєвої активності, творчого мислення та комунікативних навичок. Дослідження акцентують увагу на тому, як малювання сприяє розвитку зв'язного мовлення та підвищує мотивацію дітей до участі в навчальному процесі [12].

Дослідження в галузі пісочної терапії також показують високі результати у корекції мовлення. Пісочна терапія дозволяє дітям через образи та метафори висловлювати свої почуття, що, в свою чергу, сприяє розвитку мовленнєвих навичок. Крім того, важливість використання піску як інструменту для розвитку моторики і мовлення також підтверджується дослідженнями [52, 56].

Високий рівень розвитку мовлення у дітей можна досягти за допомогою комплексних арт-терапевтичних методик. Системний підхід до використання різних видів арт-терапії дозволяє стимулювати різні аспекти мовленнєвого розвитку, від фонематичного слуху до створення зв'язних текстів [23, 26, 27]. Це підтверджують

наукові роботи, де показано, що поєднання музики, малювання та пісочної терапії дозволяє значно покращити мовленнєві здібності дітей [37, 48, 53, 55].

Казкотерапія в корекційно-виховній роботі дозволяє дітям відображати свої переживання через участь у казкових сюжетах. За допомогою казок дитина може поринути в світ вигаданих героїв, що допомагає їй розібратися у своїх емоціях, страхах і сумнівах. Це налаштовує на взаємодію з оточенням та формує позитивне ставлення до нових людей та ситуацій [34].

Дослідники наголошують на важливості казок як потужного інструменту для розвитку соціальних навичок та емоційної чутливості дітей з мовленнєвими порушеннями [4, 25, 34]. Казкотерапія дозволяє дітям зануритися в уявний світ, де вони можуть переживати та відображати свої емоції через героїв казок. Це створює безпечне середовище, в якому дитина може виражати свої переживання, страхи чи сумніви без побоювань, що дає можливість для подальшого розвитку емоційної зрілості.

Особливість казок полягає в тому, що вони містять моральні конфлікти і ситуації, в яких герої стикаються з труднощами та знаходять шляхи їх подолання. Це дозволяє дітям з мовленнєвими порушеннями не лише виражати власні почуття, а й навчатися від інших персонажів, розвиваючи соціальні навички, здатність до емпатії та розуміння власних емоцій [7, 10].

Казки також допомагають краще орієнтуватися в соціальному середовищі, формують позитивне ставлення до нових людей і ситуацій, а також сприяють розвитку мовлення. Активне використання казкових сюжетів у корекційній діяльності стимулює не лише розмовну активність, а й покращує словниковий запас і граматичні структури [10, 25].

Дослідники також зазначають, що казкотерапія є важливим інструментом для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки вона створює можливість для вільного вираження емоцій, які важко висловити вербально [4, 7]. Важливим аспектом є те, що участь у казкових сюжетах дозволяє дітям тренувати мовленнєву

активність, адже казки часто стимулюють їх до активного спілкування, обговорення та відтворення сюжетів [7, 10].

Казкотерапія сприяє розвитку мовленнєвих навичок через діалоги, опис ситуацій та використання нових слів у контексті казки. Залучення до ролей сприяє розвитку мовлення, соціальних навичок і емоційної взаємодії [10, 25]. Завдяки казкам діти також можуть відчувати себе в різних ситуаціях, у яких їхні емоції та переживання виражаються через персонажів і їхні дії, що допомагає знижувати емоційну напругу та стимулювати мовленнєву активність [4, 7].

Драмотерапія є методикою, яка використовує театральні ігри та драматизацію для подолання психологічних бар'єрів у дітей. За допомогою рольових ігор дитина вчиться переживати різні емоції та знаходити способи вирішення конфліктних ситуацій. Театральні техніки стимулюють розвиток соціальних навичок і допомагають розвивати мовленнєву активність у дітей [57].

Пахомова Н. П. [57] підкреслює, що драмотерапія є ефективним методом для розвитку мовлення у дітей, оскільки рольові ігри не лише стимулюють емоційну виразність, а й сприяють розвитку комунікативних навичок. Цей метод дає змогу дітям вільно виражати свої емоції та переживання через театральні дії, що є важливим для дітей з мовленнєвими порушеннями. У процесі драмотерапії діти активно взаємодіють з іншими учасниками, що дозволяє їм покращувати свою мовленнєву активність і здатність до соціальної взаємодії [4, 10].

Драмотерапія створює середовище, в якому діти можуть безпечно та природно розвивати навички спілкування. Рольові ігри дозволяють дітям випробовувати різні соціальні ролі, що сприяє розвитку уяви, творчості та здатності до взаємодії з іншими людьми [7, 43]. Завдяки такому підходу, дітям з мовленнєвими порушеннями легше знаходити способи виражати свої думки і почуття, що в свою чергу допомагає знижувати соціальну ізоляцію та покращувати їхню адаптацію в суспільстві [4, 10].

Мартинчук О. В. [43] зазначала, що драмотерапія є важливим інструментом для розвитку мовленнєвої активності у дітей, оскільки вона дає змогу дітям виражати свої емоції через гру та рольові дії. Такий підхід дозволяє дітям з порушеннями мовлення не лише розвивати свої мовленнєві навички, але й покращувати соціалізацію, адже в процесі драмотерапії діти мають можливість взаємодіяти з іншими учасниками, переживати різні емоційні ситуації та тренувати комунікативні здібності в безпечному і підтримуваному середовищі.

Драмотерапія створює умови для вільного самовираження, що є особливо важливим для дітей з мовленнєвими порушеннями, які часто мають труднощі у вербальному вираженні своїх почуттів. Цей метод стимулює розвиток емоційної чутливості та навичок соціальної взаємодії, що сприяє кращій адаптації дітей у соціумі та їхньому психологічному розвитку [83].

Пісочна терапія застосовує пісок як засіб для вираження емоцій і створення внутрішніх образів. Це один із способів зняти емоційну напругу та знайти шляхи самовираження, особливо для дітей, які мають труднощі в словесному вираженні своїх переживань. Важливість цього методу полягає в тому, що він дозволяє дитині самостійно організувати свій світ через маніпуляції з піском [45, 52].

І. Малишевська [44] підкреслює важливість пісочної терапії для розвитку самовираження дітей з мовленнєвими порушеннями. За допомогою цього методу пісок стає засобом для створення образів, що дозволяє дітям висловлювати свої емоції та переживання без необхідності використовувати вербальні засоби. Оскільки пісочна терапія не потребує мовного вираження, вона є особливо корисною для дітей, які мають труднощі у вербальному спілкуванні.

Пісок також дає дітям можливість самостійно організовувати своє оточення, що є важливим аспектом їх емоційного та психологічного розвитку. Створюючи різні композиції в піску, діти можуть відображати свої внутрішні переживання, що допомагає їм краще розуміти себе та навколишній світ [52]. Цей процес розвитку

самовираження має позитивний вплив на їхню емоційну стабільність і загальний психологічний стан, сприяючи глибшій соціалізації та інтеграції в групу.

Маніпуляція з піском дає дітям змогу працювати з емоційними бар'єрами, знижуючи тривожність і сприяючи кращому усвідомленню своїх переживань. Водночас цей метод активно стимулює розвиток мовленнєвої активності, оскільки діти часто супроводжують свої дії поясненнями, описами і навіть створюють історії, що сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок. Пісочна терапія, таким чином, є важливим інструментом для покращення емоційного вираження та мовленнєвого розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями [49, 50].

Танцювальна терапія займається розвитком рухових та емоційних здібностей дітей через танець і рух. Використання тілесного вираження допомагає дітям покращити моторну координацію та розвинути чуттєву свідомість. Водночас цей метод є ефективним для підвищення самовираження та розвитку мовлення.

Зокрема, Пахомова Н. П. [57] зазначає, що танцювальна терапія є ефективним методом для розвитку самовираження та соціальних навичок у дітей. За допомогою рухів і танців активізується як фізична, так і емоційна складова розвитку. Особливо це важливо для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки танець і рухи дають змогу дітям не лише висловлювати свої емоції через фізичні дії, але й стимулюють мовленнєву активність.

Для дітей з порушеннями мовлення танцювальна терапія допомагає розвивати чутливість до власного тіла, що є важливим етапом у формуванні комунікативних навичок. Рухи, що виконуються в процесі танцю, можуть бути як інтерпретацією емоцій, так і частиною процесу мовленнєвого самовираження, коли дитина використовує жест, міміку і рухи для вираження того, що важко передати словами. Це дозволяє дітям більш вільно висловлювати себе, знижує бар'єри у спілкуванні та сприяє розвитку соціальних навичок [77].

Лялькотерапія є інноваційним методом, який використовує ляльок як посередників для вираження почуттів і розмови про важливі емоційні проблеми. За

допомогою ляльок дитина може вільно висловлювати свої почуття та переживання, що є особливо корисним для дітей, які мають проблеми з мовленням і не можуть прямо висловити свої думки [86].

Мартинчук О. В. [43] відзначала, що лялькотерапія є потужним інструментом для роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Ляльки стають посередниками для вираження емоцій, що дозволяє дітям, які мають труднощі з вербальним самовираженням, відкрито передавати свої переживання і почуття. Цей метод створює безпечну та підтримуючу атмосферу, в якій дитина може спілкуватися через ляльок, що сприяє розвитку мовленнєвої активності, зменшенню тривоги та покращенню соціальних навичок.

Лялькотерапія дозволяє дітям переживати різні соціальні ситуації через рольові ігри, що є важливим етапом для розвитку комунікативних навичок. Через ляльок дитина може висловлювати складні емоції, такі як страхи, радість або сум, що є важливим для емоційного розвитку. Крім того, використання ляльок допомагає дітям розвивати соціальні навички, взаємодіяти з іншими людьми і навчатися адекватно реагувати на соціальні сигнали, що є важливим аспектом інтеграції в соціум для дітей з мовленнєвими порушеннями [86].

Арт-терапія загалом є надзвичайно ефективним інструментом у корекційно-виховній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Застосування різних методів арт-терапії, таких як образотворча терапія, музикотерапія, казкотерапія, драмотерапія, пісочна терапія, танцювальна терапія та лялькотерапія, дозволяє значно покращити мовленнєві, емоційні та соціальні навички дітей [16, 17, 42, 72 та інші].

1.3. Арт-технології у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями початкової школи

Арт-терапія є одним із найбільш ефективних методів корекції мовленнєвих порушень у дітей. Вона базується на використанні мистецьких форм вираження, що

дозволяє активізувати творчий потенціал дітей та покращити розвиток їх мовлення, емоційного і психічного стану. Арт-технології включають в себе різноманітні техніки, які сприяють розвитку мовних навичок, а також розвивають уяву, фантазію, сприйняття і креативність [1, 60, 61, 71].

Мовленнєві порушення в учнів початкової школи можуть мати різні форми і ступені важкості. До основних типів порушень належать: дислалія (неправильна вимова звуків), дизартрія (порушення артикуляції і ритміки мовлення), алалія (відсутність або затримка розвитку мовлення), фонематичні порушення (неправильне сприйняття і вимова звуків), а також порушення лексико-граматичних структур [2], [3]. Згідно з дослідженнями таких авторів, як Пінчук Ю. В. та Пахомова Н. П. [57, 60], мовленнєві порушення у дітей початкової школи можуть мати значний вплив на їхню соціалізацію, навчальний процес та емоційне самопочуття [4], [5]. Діти з мовленнєвими порушеннями часто стикаються з труднощами у спілкуванні, що може призвести до негативних наслідків для їхнього психічного розвитку та самооцінки [7].

У дослідженні мовленнєвого розвитку дітей початкової школи використовуються різноманітні методи. Одним із основних є спостереження, яке дає можливість вивчити мовленнєву поведінку дітей у природних умовах [7]. Додатково використовуються методи тестування та стандартизовані мовленнєві тести, що дозволяють оцінити рівень розвитку мовлення у дітей. Одним із ключових інструментів є проведення бесід та діалогів, в яких оцінюються здатність до конструктивного спілкування, використання лексичних та граматичних форм [8]. Дослідження також включає аналіз письмового мовлення, що дає можливість оцінити рівень засвоєння граматики, орфографії та стилістики [9].

Крім того, дослідники, такі як [10, 11], зазначають важливість використання арт-терапевтичних методів для розвитку мовлення у дітей, зокрема, таких як бібліотерапія, драматерапія та музикотерапія. Ці методи не тільки сприяють розвитку мови, а й допомагають розвивати емоційну сферу дитини, що є важливим

аспектом для мовленнєвого розвитку. Згідно з результатами досліджень [13], корекційно-виховні методи, зокрема арт-терапевтичні, мають позитивний ефект на розвиток мовлення дітей, покращують їхню комунікативну здатність, знижують рівень тривожності та підвищують самооцінку.

Практичні рекомендації для корекційно-виховної роботи описані авторами [14, 15]:

Індивідуальний підхід. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини при плануванні корекційних заходів. Це дозволяє створити оптимальні умови для розвитку мовлення.

Ігрові методи. Використання ігор і вправ на розвиток мовлення дозволяє стимулювати інтерес дитини до навчання та корекції мовленнєвих порушень.

Арт-терапевтичні методи. Як було зазначено вище, застосування арт-терапії, бібліотерапії, музикотерапії та драматерапії сприяє емоційному розвитку дитини та покращує її комунікативні навички.

Соціалізація та інтеракція в групі. Робота в групі та залучення дитини до колективної діяльності допомагає розвивати не лише мовлення, а й соціальні навички.

Таким чином, дослідження розвитку мовлення дітей початкової школи демонструє важливість комплексного підходу до мовленнєвого розвитку, який включає як традиційні методи, так і інноваційні техніки, зокрема арт-терапевтичні методи.

Арт-терапія як метод корекції порушень мовлення заснована на принципах психології і педагогіки. Це форма психотерапевтичної діяльності, яка використовує мистецькі засоби для вираження емоцій, подолання внутрішніх конфліктів і покращення психо-емоційного стану [16, 21, 41, 42, 50]. У контексті роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями арт-терапія передбачає використання різних видів мистецтва, таких як малювання, ліплення, музика, театральні ігри тощо [38, 43, 44, 47].

Основні види арт-терапії:

- Малювання та живопис – цей метод дає можливість дітям виражати свої емоції і переживання через творчість. Малювання сприяє розвитку дрібної моторики, що є важливим для розвитку мовлення [1,5, 22].

- Музична терапія – включає спів, слухання музики, гру на музичних інструментах. Цей метод активує слухове сприйняття і допомагає дітям краще сприймати звуки і ритм мовлення [13, 24].

- Театральна терапія – використання драматизації та рольових ігор сприяє розвитку емоційної сфери дитини, її здатності до самовираження і, відповідно, мовленнєвих навичок [10, 23, 47, 92].

Арт-терапія має низку переваг, які роблять її важливим інструментом у корекційній роботі з дітьми [5, 6, 27, 88]:

- Активізація мовленнєвої діяльності. За допомогою арт-технік, дитина заохочується до активної комунікації, опису своїх дій, почуттів, що позитивно впливає на розвиток мовлення [4, 11, 16].

- Емоційне розвантаження. Використання мистецтва дає дітям можливість виразити свої почуття і переживання, що особливо важливо для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки вони часто відчують труднощі в емоційному самовираженні [8, 13, 29, 94].

- Розвиток соціальних навичок. Техніки арт-терапії, зокрема театральна терапія та групові заняття, допомагають дітям розвивати соціальні навички, вчитися взаємодіяти з іншими людьми, що також сприяє покращенню мовленнєвих навичок [10, 23, 25].

- Покращення мотивації до навчання. Арт-терапія є надзвичайно привабливою для дітей, оскільки вона є ігровою та творчою діяльністю. Це дозволяє зняти стрес і сприяє підвищенню мотивації до навчання та розвитку [5, 14, 17, 31].

Арт-терапія в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями використовується в різних формах. Наприклад, під час індивідуальних або групових занять [13, 20, 32].

Висновки за розділом

Дослідники підкреслюють, що розвиток мовлення є необхідною складовою корекційно-розвивальної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Це дозволяє сформувати вміння висловлювати власні думки, будувати короткі логічні висловлювання з урахуванням граматичних, синтаксичних, лексичних і фонетичних норм, а також активно долучатися до мовленнєвих ситуацій. Водночас мовлення тісно пов'язане з розвитком інших психічних функцій — пам'яті, уваги, сприймання, мислення, уяви. Порушення однієї з цих функцій може негативно впливати на розвиток інших, оскільки вони взаємозалежні.

Арт-терапія, використовуючи різноманітні технології, є важливим і ефективним інструментом корекційно-виховної роботи з дітьми. Її використання дозволяє не тільки поліпшити мовленнєві навички, але й сприяє розвитку емоційної та соціальної сфери дітей. Інтеграція арт-терапевтичних технік у виховний процес дає змогу дітям розвивати креативність, покращувати взаємодію з іншими, а також долати труднощі в самовираженні.

Арт-технології виявилися ефективними в роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями, оскільки ці методи активно залучають дитину до творчого процесу, що сприяє не лише розвитку мовлення, але й емоційної сфери. Методи арт-терапії, такі як малювання, ліплення, музична терапія та театралізовані ігри, допомагають створити безпечне середовище для дитини, де вона може вільно виражати свої думки і почуття, покращуючи таким чином мовленнєві навички. Застосування арт-технологій також допомагає знижувати тривожність і підвищувати мотивацію до навчання, що в свою чергу сприяє більш швидкому прогресу в розвитку мовлення.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

2.1. Аналіз стану методичного забезпечення корекційно-розвивальної роботи логопеда з використанням арт-терапевтичних методик

Аналіз стану методичного забезпечення корекційно-розвивальної роботи логопеда із застосуванням арт-терапевтичних методик є важливим для ефективної спеціальної освіти дітей із загальним недорозвитком мовлення. Це включає розробку та впровадження науково-методичних програм, які допомагають логопедам інтегрувати арт-терапевтичні методики в роботу з дітьми-логопатами. Науково-методичне забезпечення в контексті арт-терапії включає:

- Розробку корекційно-розвивальних програм, які враховують індивідуальні особливості дітей, зокрема через використання арт-терапевтичних методик, таких як казкотерапія, музикотерапія, піскотерапії та ізотерапія.
- Створення навчально-методичних матеріалів для підтримки логопедичної роботи, включаючи арт-завдання та вправи, що сприяють розвитку мовлення через творчі вирази;
- Моніторинг та оцінювання ефективності впроваджених арт-терапевтичних методик, аналіз їх впливу на розвиток мовлення у дітей.

В Україні дослідження та розробки у сфері корекції мовлення здійснюються провідними науковцями, зокрема Ю. Рібцун, яка запропонувала авторські програми та методики для роботи з дітьми, що мають загальне недорозвинення мовлення. Її наукові праці поєднують теоретичне обґрунтування та практичне застосування, що є вагомим внеском у розвиток спеціальної освіти в Україні [65, 66].

За даними І. Лазаревої, понад 32 % учнів молодшого шкільного віку мають мовленнєві порушення різного ступеня тяжкості, з урахуванням первинних порушень слуху, зору або інтелектуального розвитку. У таких випадках мовлення

виступає як вторинне порушення. До завершення початкової школи у 15 % учнів спостерігається корекція мовленнєвих порушень, тоді як у 17 % дітей залишаються певні труднощі, хоча фіксуються незначні покращення.

Типові навчальні плани початкової школи для дітей з особливими освітніми потребами передбачають формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце посідають мовленнєві навички, необхідні для соціалізації дітей у суспільстві.

Діагностика розвитку мовлення молодших школярів проводилась на базі Калуської початкової школи №11 здійснювалася із застосуванням спеціалізованих методик, зокрема посібника Г. Блінової «Альбом для обстеження мовлення у дитини», що дозволяє детально оцінити рівень мовленнєвого розвитку.

Корекційно-розвивальна діяльність, спрямована на мовленнєвий розвиток дітей, проводилася на основі спеціально розроблених програм, адаптованих до потреб дітей із мовленнєвими порушеннями, зокрема:

- Програма корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для учнів 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення під редакцією Ю. Рібцун;
- Програма корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (корекція мовлення) для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1–4 класи, під редакцією Л. Трофименко.
- У роботі використовували програму «Корекція розвитку» за редакцією Ю. Рібцун як науково обґрунтовану методичну основу для організації корекційно-розвивальної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Її застосування було доцільним, оскільки програма містить чітку структуру логопедичної роботи, поетапний зміст формування мовленнєвих умінь і систему вправ, спрямованих на розвиток звуковимови, лексико-граматичної будови та зв'язного мовлення. На положення програми спиралися під час визначення послідовності корекційних завдань, добору методів і форм роботи, а

також під час створення індивідуальних логопедичних маршрутів. Використання зазначеної програми забезпечило логічність, системність і наукову виваженість корекційного процесу та стало підґрунтям для розроблення й упровадження авторської арт-терапевтичної програми.

Актуальність зазначених програм зумовлена необхідністю модернізації методичних підходів до роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Вони сприяють створенню інноваційного освітнього середовища, що враховує індивідуальні особливості учнів та застосовує різноманітні методики розвитку мовлення.

Усі програми базуються на таких принципах:

- дитиноцентризму, що передбачає врахування потреб і можливостей кожної дитини в процесі корекції;
- науковості, що забезпечує впровадження методик, обґрунтованих сучасними дослідженнями;
- доступності, яка дозволяє адаптувати вправи та методики відповідно до рівня розвитку кожного учня.

Основні підходи до навчання дітей із мовленнєвим недорозвиненням у контексті Нової української школи, зокрема в інклюзивному середовищі, включають:

- комплексну діагностику, що дозволяє виявити глибинні емоційні та психічні аспекти мовленнєвих порушень;
- індивідуалізований підхід, який передбачає використання персоналізованих завдань для стимулювання мовленнєвого розвитку;
- послідовну й системну корекційну роботу, спрямовану на покращення звуковимови, виразності мовлення та когнітивних функцій.

Зазначені підходи забезпечують більш глибоке та ефективне опрацювання мовленнєвих порушень, сприяючи гармонійному розвитку дітей і їх успішній соціалізації в сучасному суспільстві.

Формування мовленнєвих навичок у життєвих ситуаціях, врахування компенсаторних механізмів та активна участь найближчого оточення дитини у корекції мовлення є ключовими принципами ефективної корекційно-розвивальної роботи. Використання різноманітних творчих підходів сприяє реалізації цих принципів та допомагає дітям адаптуватися до реальних життєвих обставин, розвиваючи мовленнєву компетентність.

Структура корекційних програм передбачає цілісний підхід, що включає:

- життєві ситуації — вправи, які сприяють оволодінню мовними навичками, необхідними для повсякденного життя, зокрема через застосування казок, музики, малювання для моделювання типових ситуацій;
- розвиток компенсаторних функцій, що допомагає дітям з мовленнєвими порушеннями знаходити альтернативні способи вираження думок та емоцій;
- активну участь батьків та педагогічного колективу у процесі корекції, що є суттєвим чинником для досягнення стійких результатів.

Розробка індивідуальних програм для дітей із загальним недорозвиненням мовлення є важливим етапом у роботі логопеда. На основі діагностичних даних спеціаліст визначає потреби кожної дитини та формує індивідуальну програму розвитку, що враховує довгострокові та короткострокові цілі, забезпечуючи цілісний розвиток і сприятливі умови для навчання та соціалізації.

Одним із ефективних напрямів такої роботи стала авторська корекційно-розвивальна програма, побудована на арт-терапевтичних методиках (казкотерапія, ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія), що була впроваджена в педагогічну практику протягом 5 місяців на базі Калуської ЗШ №11. Програма передбачала 24 заняття (двічі на тиждень) із поєднанням індивідуальних і групових форм роботи, що сприяло розвитку мовлення через образотворчу діяльність, творчість, казкові сюжети, музику, гру та взаємодію.

Перспективне планування корекційно-розвивальної роботи з урахуванням методичних підходів забезпечує системність роботи. Педагог складає графік занять,

погоджує його з батьками та організовує індивідуальні або групові форми взаємодії, що стимулюють мовленнєву активність, комунікативну ініціативу, емоційне включення дитини та творчу самореалізацію.

Загальний методичний підхід до забезпечення корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають порушення мовлення, дозволяє логопедам ефективно реалізовувати програми, створюючи умови для якісної освіти та соціальної адаптації кожної дитини з особливими освітніми потребами. Впровадження авторської арт-терапевтичної програми довело свою ефективність у покращенні мовленнєвих навичок учнів, що підтверджується позитивною динамікою результатів педагогічного експерименту.

2.2. Розвиток мовленнєвих порушень дітей початкової школи засобом арт-терапії

Зважаючи на Концепцію Нової української школи, сучасні методи навчання мають бути орієнтовані на формування інтелектуально розвиненої та ініціативної особистості молодшого школяра, здатного до ефективного спілкування в соціальному середовищі. У цьому контексті використання інноваційних педагогічних технологій, зокрема арт-терапевтичних методик, є необхідністю для педагогів загальноосвітніх закладів та корекційних педагогів. Адаптація таких методик забезпечує інтеграцію освітніх, виховних і розвивальних функцій, сприяючи всебічному розвитку учнів.

Арт-терапія — це метод впливу шляхом використання художньої творчості (у нашому випадку — казкотерапія, музикотерапія, піскотерапія та ізотерапія), є потужним інструментом для розвитку мовлення та комунікаційних навичок. Ці методики дозволяють не тільки активізувати пізнавальний інтерес учнів, але й формувати та закріплювати мовленнєві здібності, сприяють емоційному розвитку та соціалізації. Вони створюють мотивацію до навчання та бажання продовжувати освітній процес, що відповідає вимогам сучасної освіти.

Тому сучасний вчитель потребує постійного саморозвитку та активного пошуку ефективних арт-терапевтичних засобів і технологій навчання, що допомагають розвивати мовлення, соціальні навички та емоційну сферу учнів у рамках Нової української школи.

Типові освітні програми (ТОП) були розроблені на основі Державного стандарту під керівництвом Савченко О.Я. та Шияна Р.Б. Проводячи аналіз типових освітніх програм Савченко О.Я., ми виділили кілька завдань, які орієнтовані на розвиток усного мовлення молодших школярів:

- формування інтересу та бажання вдосконалювати усне мовлення;
- розвиток навичок участі в діалогах, створення усних висловлювань;
- залучення учнів до дослідження мовних явищ і застосування їх у практичній діяльності та життєвому досвіді.

Щодо змістової лінії «Взаємодіємо усно» в ТОП Савченко О.Я. для 1 класів, ми визначили, що вона спрямована на формування у молодших школярів навичок аналізувати, сприймати на слух та оцінювати усну інформацію, а також ефективно використовувати її в різних мовленнєвих ситуаціях.

Учень має вміти уважно сприймати усні репліки співрозмовника, реагувати на них; виконувати завдання за прослуханою інструкцією; ставити питання та відповідати на них за змістом прочитаного або прослуханого тексту; переказувати зміст почутого тексту; ділитися своїми емоціями та враженнями від прочитаного (прослуханого); вступати в діалог з однолітками та вчителем; дотримуватись правил мовленнєвого етикету (привітання, прощання, вдячність, вибачення); використовувати допоміжні засоби спілкування (міміку, жести, інтонацію); регулювати силу голосу, тембр, інтонацію, темп мовлення відповідно до ситуації; повторювати уривки зв'язного мовлення (2-3 речення) зі збереженням змісту та інтонації; переказувати короткі тексти та знайомі казки, орієнтуючись на малюнки та ілюстрації [73, с. 6-8].

Аналізуючи Типову освітню програму, розроблену під керівництвом Р.Б. Шияна для І-го циклу навчання, ми виділили такі завдання, що відповідають досліджуваній темі:

- формувати стійку мотивацію до вдосконалення власного мовлення;
- сприяти вираженню індивідуальності через розвиток мовлення, особливо в діалогічній формі;
- розвивати здатність працювати з мовними одиницями та явищами, зокрема під час мовних ігор, експериментуючи з буквами, словами, фразами тощо.

У відповідності до змістової лінії «Взаємодіємо усно» здобувач освіти має вміти сприймати на слух репліки з діалогів, реагувати на усні висловлювання інших, виражати своє ставлення до почутого; ставити уточнюючі запитання; сприймати на слух казки, оповідання, вірші, а також інструкції для виконання практичних завдань; створювати «Mind maps» (мапу думок); відповідати на запитання стосовно змісту прочитаного; виділяти ключові слова в монологічних висловлюваннях; обґрунтовувати свої вподобання та інтереси; брати участь у діалозі на тему обговорення; розпізнавати власні емоції та емоції співрозмовника [74, с. 4-7].

Отже, з огляду на опрацьовані змістові лінії, можна зробити висновок, що Типова освітня програма Шияна Р.Б. відповідає нашій темі дослідження, оскільки автор акцентує увагу не лише на розвитку та вдосконаленні навичок усного мовлення, сприймання і розуміння прослуханого, а й на важливості впровадження елементів театралізації під час уроків розвитку зв'язного мовлення.

Перший інтегрований підручник, створений Іщенко О.Л. та Логачевською С.П., складається з двох частин [78]. Перша частина охоплює добукварний та букварний періоди, а друга – букварний та післябукварний. Матеріал у підручнику розподілений за тематичними тижнями, що відповідають програмі підручника «Я досліджую світ». Цей підручник є ефективним інструментом для розвитку усного мовлення молодших школярів, оскільки включає завдання, такі як: складання розповіді за малюнками, відповіді на запитання щодо

прочитаного вчителем тексту, театралізація почутого тексту, скоромовки для практики звуків, діаграми, ребуси, складання музики за малюнками. Наприкінці першої частини надано таблиці складів для тренування чіткості вимови, а вивчення букв відбувається за принципом частотності. Ми виділили кілька вправ, що відповідають темі нашого дослідження, приклади яких наведені в додатку А (див. Додаток А).

Другий підручник, який ми аналізували, був написаний Воскресенською Н.О. та Цеповою І.В. [79]. На його сторінках діти знайомляться з героями – Петриком і Оленкою, а також з умовними позначками і схемою речення. У першій частині детально розглянуто матеріал добуковарного періоду (до 35 сторінок), в основному складаються одноманітні завдання на розвиток усного мовлення, такі як: «Склади розповідь за малюнками», «Побудуй речення за схемою та малюнком», «Відповідай на запитання до малюнка» тощо. Однак, варто зазначити недолік цього підручника: після прочитання текстів немає запитань та завдань для розвитку мовлення або перевірки розуміння. Механічне прослуховування або читання текстів не дає такої користі для розвитку усного зв'язного мовлення, як активна практична діяльність. Таким чином, можна зробити висновок, що цей підручник більше сприяє розвитку навичок читання, ніж усного мовлення.

У підручнику Вашуленко М.С. та Вашуленко О.В. [80] представлено безліч завдань, що включають малюнки, завдяки чому діти навчаються будувати короткі зв'язні висловлювання, відповідаючи на запитання, що стосуються зображеного. Крім того, підручник містить завдання для театралізації казок, що сприяє розвитку діалогічного мовлення та комунікаційних навичок дітей. Вони вчаться передавати зміст тексту за допомогою різних засобів мови, таких як жести, міміка, інтонація, сила голосу та темп. Також у підручнику використовуються засоби візуалізації, що допомагають дітям краще засвоїти матеріал. Завдяки запитанням після тексту дитина глибше розуміє зміст прочитаного (див. Додаток Б).

Аналізуючи підручник Большакової І.О. та Пристінської М.С. для 1 класу [81], ми звернули увагу на те, що вже з першого уроку діти формують навички ведення діалогу через завдання на тему «Я вітаюсь і знайомлюсь». Багато завдань спрямовані на побудову відповідей на запитання до малюнків або ілюстрацій, складення речень за схемами, тренування вимови з різною інтонацією, що сприяє розвитку монологічного мовлення. Є завдання на розвиток фонематичного слуху, наприклад, «Прослухай текст, а потім знайди на малюнку те, про що йшлося у тексті». Підручник також містить завдання для порівняння інформації за допомогою кругів Ейлера Венна, що сприяє вмінню відтворювати зміст прочитаного чи прослуханого. Автори надають дітям можливість висловлювати своє ставлення до прочитаного, наприклад, «Прослухай текст і визнач свою думку за шкалою ставлення». Однією з особливостей підручника є наявність вправ на виокремлення конкретного звуку з потоку слів (див. Додаток В). Цей підручник є найбільш підходящим, оскільки сприяє розвитку усного мовлення у молодших школярів.

Проаналізувавши підручники і дійшли до висновку, що для усного та зв'язного мовлення, найкращими для використання є підручники Большакової І.О., Пристінської М.С., Іваниці Г.А., а також Іщенко О.Л. та Логачевської С.П. (2 частини). Проте ми вважаємо, що вчителям початкових класів необхідно самостійно розробляти та адаптувати завдання, розширюючи їх відповідно до індивідуальних потреб учнів.

Також у рамках нашого дослідження ми помітили, що багато завдань у підручниках не розраховані на дітей з особливими освітніми потребами, що змушує вчителів самостійно підбирати відповідні завдання для таких учнів. Водночас варто зазначити, що в підручниках є значна кількість наочних матеріалів, що підтримують завдання, що є важливим аспектом у навчальному процесі.

2.3. Визначення рівня сформованості мовлення дітей молодшого шкільного віку з використанням засобів арт-терапії

З метою перевірки ймовірності висунутої гіпотези ми провели експериментальне дослідження на базі Калуської ЗШ №11 2024-2025 рр., яка передбачає встановлення рівня розвитку усного мовлення в 1-Б класі та розробку і впровадження системи роботи для розвитку усного мовлення у школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення. У педагогічному експерименті було задіяно 1-Б клас інклюзивної освіти Калуський ЗШ №11 – у кількості 20 осіб. Експериментальне дослідження складається із трьох етапів – констатувальний, формувальний та контрольний, кожен з яких має свої завдання, мету та зміст роботи (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Етапи педагогічної дослідно-експериментальної роботи

Назва етапу	Мета і завдання етапу	Зміст роботи
Констатувальний	Визначити рівень розвитку усного мовлення учнів 1 класу та їх здатність до побудови зв'язних висловлювань і відповідей на запитання з використанням арт-терапії, зокрема казкотерапії, музикотерапії, піскотерапії та ізотерапії. Проаналізувати отримані результати, щоб оцінити готовність дітей до вираження своїх думок та комунікації в різних контекстах.	Провести діагностику за допомогою розроблених методик для визначення рівня розвитку мовлення та здатності до зв'язного висловлювання.
Формувальний	Впровадити систему роботи для розвитку усного мовлення з використанням арт-терапії (казкотерапії, музикотерапії, піскотерапії та ізотерапії) та інших методик. Підвищити здатність учнів до побудови зв'язних висловлювань.	Провести серію уроків та вправ, спрямованих на розвиток усного мовлення через арт-терапевтичні методики.
Контрольний	Оцінити ефективність впроваджених методик та оцінити досягнення учнів щодо розвитку усного мовлення після формувального етапу.	Провести повторну діагностику на основі тієї ж методики, що використовувалася на констатувальному етапі, та порівняти результати.

Експеримент включає три етапи: констатувальний – визначення рівня розвитку усного мовлення учнів 1 Б класу і їх готовності до побудови зв'язних висловлювань; формувальний – розробка та впровадження системи роботи для розвитку усного мовлення з використанням арт-терапії; контрольний – повторне вимірювання результатів для оцінки ефективності розробленої системи роботи.

Педагогічне дослідження тривало протягом 5 місяців, упродовж яких діти молодшого шкільного віку брали участь у корекційно-розвиткових заняттях за індивідуальними програмами мовленнєвого розвитку. Програми були розроблені для кожної дитини окремо з урахуванням її мовленнєвих потреб, особливостей розвитку та рівня сформованості мовлення.

Заняття проводилися двічі на тиждень та включали комплекс арт-терапевтичних методик: казкотерапії, музикотерапії, піскотерапії та ізотерапії. Кожне заняття мало чітко визначену мету та зміст, спрямовані на корекцію мовленнєвих порушень, розвиток зв'язного мовлення, збагачення словникового запасу, вдосконалення граматичних структур та стимулювання творчої активності дітей.

Індивідуалізація занять полягала у врахуванні особистісних характеристик кожної дитини, її інтересів, рівня мовленнєвого розвитку та темпу засвоєння матеріалу. Періодичність занять, а також використання різних форм і методів арт-терапії забезпечували поступове та систематичне формування мовленнєвих навичок.

У таблиці 2.2 наведено детальні дані щодо відвідуваності корекційно-розвивальних занять дітьми молодшого шкільного віку, які мають мовленнєві порушення, у рамках дослідження, спрямованого на формування та удосконалення усного мовлення засобами арт-терапії. Загальна кількість учасників становила 20 осіб, кожен із яких проходив індивідуальний курс корекційних занять тривалістю п'ять місяців.

Заняття проводилися двічі на тиждень, що забезпечувало оптимальну періодичність для стабільного прогресу мовленнєвого розвитку. Така частота дозволяла підтримувати мотивацію дітей, формувати сталі навички та одночасно уникати перевантажень. Індивідуальний підхід у роботі з кожною дитиною враховував специфіку її мовленнєвих порушень, рівень сформованості фонематичного слуху, артикуляційні труднощі, а також психологічні особливості.

Програма занять була складена таким чином, щоб охопити основні напрямки корекції мовлення: корекція та автоматизація окремих звуків, зокрема [р], [л], шиплячих ([ш], [ж], [ч], [щ]), а також м'яких звуків, що традиційно є проблемними для дітей із мовленнєвими порушеннями. Для підвищення ефективності корекційної роботи широко використовувалися різноманітні арт-терапевтичні методики:

- **Ізотерапія:** Малювання предметів, персонажів і сюжетів, назви яких містять опрацьовувані звуки. Такий вид діяльності сприяв не лише розвитку моторики, а й закріпленню правильної артикуляції в ігровій формі;
- **Казкотерапія:** Створення та переказування казок із активним включенням слів на кориговані звуки. Цей метод стимулював мовленнєву активність, розвивав зв'язне мовлення та фантазію дитини;
- **Музикотерапія:** Виконання пісень і ритмічних вправ зі словами, що містять цільові звуки. Музика сприяла поліпшенню дихальної і голосової координації, а також підвищувала емоційну мотивацію;
- **Пісочна терапія:** Моделювання сюжетів і персонажів на піску з активним озвученням, що допомагало розвивати не лише мовлення, а й дрібну моторику та просторове мислення.

Загальна кількість запланованих занять становила 40 на кожну дитину. Проте реальна кількість відвіданих занять варіювалася через індивідуальні особливості, такі як стан здоров'я дитини, участь у позашкільних заходах чи інших необхідних паузах (наприклад, пропуски через хворобу).

Аналіз відвідуваності зафіксований у таблиці 2.2 показує, що більшість дітей продемонстрували високий рівень відвідуваності:

- 11 дітей (55%) відвідали усі 40 занять (100%), що свідчить про стабільність і систематичність корекційного процесу;
- 4 дитини (20%) пропустили по 4 заняття, що складає 90% від загальної кількості;
- 3 дитини (15%) мали по 2 пропуски (95% відвідуваність);
- 2 учні (10%) пропустили по 8 занять, що становить 80% відвідуваності;
- іще 2 дитини (10%) пропустили по 10 занять (75% відвідуваності).

Таблиця 2.2.

Кількість корекційно-розвиткових занять за індивідуальними програмами з арт-терапією

№ з/п	ПІБ дитини	Загальна кількість запланованих занять (40)	Кількість відвіданих занять	Кількість пропущених занять	Відсоток відвідуваності (%)
1	Ігор Б.	40	40		100
2	Максим С.	40	36	4	90
3	Максим Т.	40	40		100
4	Єгор К.	40	38	2	95
5	Данило Н.	40	40		100
6	Михайло Н.	40	32	8	80
7	Ірина Г.	40	40		100
8	Уляна К.	40	32	8	80
9	Вікторія В.	40	40		100
10	Сергій С.	40	40		100
11	Людмила С.	40	30	10	75
12	Віктор К.	40	38	2	95
13	Олександр П.	40	36	4	90
14	Тимофій К.	40	40		100
15	Олесь Р.	40	36	4	90
16	Дмитро Н.	40	40		100
17	Марія Ц.	40	30	10	100
18	Роман Д.	40	38	2	95
19	Василь З.	40	30	10	75
20	Іван Д.	40	40		100

Такі показники є досить високими і свідчать про активну участь учасників у процесі корекції. Невеликі пропуски у відвідуваності, головним чином зумовлені тимчасовими причинами, не суттєво вплинули на загальний позитивний результат.

Особливо важливо, що дотримання регулярності занять та індивідуального підходу забезпечували поступове удосконалення мовленнєвих навичок і формування стійких корекційних ефектів.

Методики арт-терапії, застосовані у роботі, допомагали зберігати інтерес дітей, створювали сприятливу емоційну атмосферу, що було необхідним для ефективного засвоєння матеріалу.

Таким чином, узагальнений аналіз відвідуваності та особливостей проведення корекційно-розвивальних занять підтверджує ефективність використання комплексного індивідуального підходу і систематичної роботи з дітьми, що має велике значення для успішної корекції мовленнєвих порушень молодшого шкільного віку.

Аналіз таблиці засвідчує, що більшість дітей мали високий показник відвідуваності (від 90% до 100%). Зокрема, 11 дітей відвідали усі 40 запланованих занять (100%), 4 дитини пропустили по 4 заняття (90%), троє дітей мали 2 пропуски (95%), двоє учнів пропустили по 8 занять (80%) і ще двоє дітей мали 10 пропущених занять (75%).

Високий рівень відвідуваності переважної частини учасників позитивно вплинув на динаміку корекційної роботи. Регулярне включення дітей у заняття з використанням арт-терапевтичних технологій сприяло покращенню звуковимови, розширенню активного словника, підвищенню рівня зв'язного мовлення, розвитку мовленнєвої ініціативи та креативності.

У таблиці 2.3 представлено детальний розподіл корекційно-розвивальних занять, які протягом п'яти місяців проходили діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Заняття були спеціально розроблені та спрямовані на комплексне формування й удосконалення усного мовлення засобами арт-терапії, що

включало такі основні методики, як казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія та пісочна терапія.

У таблиці чітко відображено кількість проведених занять у кожному терапевтичному напрямку, їхню форму організації (індивідуальні або групові), а також специфіку застосування кожного виду арт-терапії в процесі корекції мовленнєвих порушень.

Таблиця 2.3.

**Корекційно-розвивальні заняття для дітей молодшого шкільного віку
(5 місяців)**

Місяць	К-ть	Форма проведеної	Види арт-терапії	Опис діяльності	Казки, пісні, теми	Особливості роботи
1	4	Індивідуальні	Казкотерапія	Складання та переказування простих казок із акцентом на звуки [р], [л]. Використання образних карток, заохочення до творчості.	"Колобок", "Ріпка"	Індивідуальна робота, увага на артикуляцію
	2	Індивідуальні	Ізотерапія	Малювання персонажів казок, предметів з акцентом на складні звуки.	Образи з казок із корекцією звуків	Розвиток дрібної моторики, зосередженість
	1	Групове	Музикотерапія	Спів пісень із повтором звуків, ритмічні вправи з рухами.	Народні пісні з акцентом на звуки	Соціальна взаємодія в групі
	1	Індивідуальні	Пісочна терапія	Створення сюжетів із піску з активним озвученням та повторенням корекційних слів.	Казкові сюжети	Розвиток уяви і мовлення

Продовження таблиці 2.3.

Місяць	К-ть	Форма проведення	Види арт-терапії	Опис діяльності	Казки, пісні, теми	Особливості роботи
2	5	Індивідуальні	Казкотерапія	Ускладнене складання казок, використання більше слів із шиплячими звуками [ш], [ж], [ч], [щ]..	"Коза-Дерева", "Лисичка і журавель"	Поглиблена робота над звуками
	3	Індивідуальні	Ізотерапія	Малювання ілюстрацій до казок із акцентом на шиплячі звуки..	Ілюстрації до казок	Розвиток асоціативного мислення
	2	Групове	Музикотерапія	Спільне виконання пісень і ритмічних вправ із ускладненими звуками.	Пісні із складною артикуляцією	Формування командної роботи
	1	Індивідуальні	Пісочна терапія	Створення сюжетів із казок із піску з детальним озвученням шиплячих звуків.	Казкові сюжети	Розвиток мовлення і моторики
3	6	Індивідуальні	Казкотерапія	Складання та переказування казок із м'якими звуками, інтеграція ігор з казками.	"Казка про маленького зайчика"	Розвиток плавності мовлення
	3	Індивідуальні	Ізотерапія	Малювання образів із акцентом на м'які звуки та емоційний стан персонажів.	Емоційні образи	Емоційний розвиток
	2	Групове	Музикотерапія	Ритмічні вправи з піснями на м'які звуки, ігрові музичні вправи.	Веселі пісні	Соціальна адаптація

Продовження таблиці 2.3.

Місяць	К-ть	Форма проведення	Види арт-терапії	Опис діяльності	Казки, пісні, теми	Особливості роботи
	1	Індивідуальні	Пісочна терапія	Створення нових сюжетів із піску, озвучення слів із м'якими звуками.	Авторські казки	Розвиток моторики і мовлення
4	6	Індивідуальні	Казкотерапія	Складання складніших казок із акцентом на повну граматичну будову, розширення словникового запасу.	"Пригоди Червоного капелюшка"	Логічне мислення, мовна структура
	4	Індивідуальні	Ізотерапія	Малювання деталей казок із акцентом на граматику, опис предметів і дій.	Ілюстрації із складних казок	Розвиток мовлення і мислення
	2	Групове	Музикотерапія	Виконання пісень із розширеною лексикою, командні музичні ігри.	Пісні з ускладненим текстом	Відпрацювання комунікативних навичок
	1	Індивідуальні	Пісочна терапія	Створення сюжетів із піску з різноманітною лексикою і граматиною, активне озвучення.	Сюжети із казок	Розвиток мовлення
5	7	Індивідуальні	Казкотерапія	Підготовка та презентація казок, розвиток самостійності в мовленні, комплексне використання всіх корекційних звуків..	Авторські та народні казки	Формування впевненості у мовленні

Продовження таблиці 2.3.

Місяць	К-ть	Форма проведено	Види арт-терапії	Опис діяльності	Казки, пісні, теми	Особливості роботи
5		Індивідуальні	Ізотерапія	Малювання сюжетів, персонажів із активним використанням складних звуків, розвиток емоційності.	Ілюстрації до казок	Поглиблення емоційної сфери
	3	Групове	Музикотерапія	Спільні музичні вправи, пісні, ігри, спрямовані на підтримку мотивації до мовленнєвої діяльності.	Пісні та ігри	Соціальна адаптація, мотивація
	2	Індивідуальні	Пісочна терапія	Розробка сюжетів із піску, інтеграція корекції мовлення і розвитку креативності.	Авторські сюжети	Завершальний етап розвитку

Окрім того, наведено інформацію про конкретні методики, техніки й матеріали, які використовувалися на заняттях для досягнення максимального терапевтичного ефекту.

Корекційна робота проводилася як у форматі індивідуальних, так і групових занять. Індивідуальні заняття давали змогу врахувати особливості мовленнєвого розвитку кожної дитини, зосередитися на конкретних проблемах (корекція окремих звуків, робота над складною граматиною, розвиток словникового запасу).

Групові заняття сприяли розвитку комунікативних навичок, соціальної взаємодії, а також стимулювали мотивацію через колективний досвід і підтримку однолітків.

Особливості застосування видів арт-терапії

- **Казкотерапія:** Використання авторських і класичних казок із акцентом на слова з корекційними звуками. Діти брали участь у складанні сюжетів, переказуванні, драматизації, що сприяло розвитку зв'язного мовлення, збагаченню лексики, формуванню граматичних конструкцій і емоційної виразності.
- **Ізотерапія:** Малювання сюжетів, персонажів, предметів, що пов'язані з темою заняття та містять цільові звуки. Ця методика допомагала закріплювати артикуляційні навички, розвивати дрібну моторику, стимулювати творче мислення і емоційний контакт.
- **Музикотерапія:** Спів пісень, виконання ритмічних вправ і рухів під музику із словниковим наповненням, орієнтованим на корекцію складних звуків і мовленнєвих структур. Музика допомагала покращувати координацію дихання, голосоутворення, ритмічність мовлення і загальну емоційну налаштованість.
- **Пісочна терапія:** Моделювання сюжетів на піску, створення образів і персонажів з подальшим активним озвученням, що розвивало уяву, мовленнєві навички, зокрема фонематичний слух і звукову артикуляцію, а також сприяло релаксації й емоційному розвантаженню.

Для кожного виду арт-терапії було підібрано специфічні матеріали та техніки, що відповідали корекційним завданням і віковим особливостям дітей. Наприклад, для ізотерапії застосовувалися якісні фарби, олівці, папір різної фактури, спеціальні шаблони для малювання складних звуків. Казкотерапія супроводжувалась наочними матеріалами — ілюстраціями, ляльками, картками зі словами, що сприяло кращому засвоєнню лексики та структури речень. Для музикотерапії використовувалися дитячі музичні інструменти, аудіозаписи пісень, а для пісочної терапії — спеціальні піщані столи та фігурки.

Такий різнобічний, комплексний підхід дозволив одночасно працювати над різними аспектами мовленнєвого розвитку: удосконаленням артикуляції проблемних звуків, розширенням словникового запасу, формуванням граматичних навичок, розвитком зв'язного та емоційно забарвленого мовлення. Водночас арт-

терапія сприяла підвищенню мотивації дітей, зниженню рівня тривожності, створенню комфортної атмосфери для навчання, що є важливим чинником успішності корекційної роботи.

Таким чином, таблиця 2.3 не лише відображає структуровану інформацію про кількість та форму проведених занять, але й ілюструє ефективність застосування арт-терапевтичних методів у комплексній корекції мовленнєвих порушень у молодших школярів.

Протягом п'яти місяців 20 дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями брали участь у комплексній системі корекційно-розвивальних занять із використанням різних видів арт-терапії: казкотерапії, ізотерапії, музикотерапії та пісочної терапії.

Заняття проводились переважно індивідуально, що дозволяло максимально адаптувати програму під особливості кожної дитини і спрямувати зусилля на конкретні проблеми — звукову корекцію, розвиток словникового запасу, граматичну будову речень та емоційну сферу. При цьому деякі музикотерапевтичні заняття проходили у групах, що сприяло розвитку комунікативних навичок і соціальної адаптації дітей.

Казкотерапія впродовж усіх місяців була базовим видом арт-терапії, на яких діти навчалися складати та переказувати казки з акцентом на роботу зі складними для них звуками. Поступово складність завдань зростала — від простих казок із базовими звуками [р], [л] до ускладнених сюжетів із включенням шиплячих та м'яких звуків, а також повною граматичною структурою.

Ізотерапія супроводжувала казкотерапію — діти малювали героїв та предмети казок, що допомагало розвивати дрібну моторику, образне мислення, а також емоційну виразність мовлення.

Музикотерапія застосовувалась як у формі індивідуальних, так і групових занять, з використанням співів, ритмічних вправ і музичних ігор, які стимулювали артикуляційну діяльність і сприяли розвитку мотивації до мовленнєвої діяльності.

Пісочна терапія, що проводилась індивідуально, була інноваційним способом стимулювання мовлення через створення сюжетів на піску з активним озвученням слів та фраз, що коригувалися в процесі занять.

Загалом, комплексний підхід із поєднанням різних видів арт-терапії дозволив не лише впливати на звукову сторону мовлення, а й підтримувати емоційний комфорт дитини, розвивати уяву, комунікативні навички та мотивацію до спілкування.

Констатувальний етап експерименту. У ході цього етапу експерименту було здійснено пошук та аналіз різних методик діагностики щодо встановлення рівня розвитку усного мовлення молодших школярів. Ми проаналізували наявність розробок діагностувальних методик для визначення рівня розвитку усного мовлення, однак на жаль, їх дуже мала кількість. Виходячи з цього, ми вирішили діагностувати рівень розвитку усного мовлення за декількома критеріями. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) ці критерії варіюються.

Для визначення ступеня розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів ми розробили відповідні критерії за завданнями типової освітньої програми, описаними у підрозділі 2.1. Критерії встановлення ступеня розвитку усного мовлення у молодших школярів є такими:

- Знання про діалог та монолог, про правила мовленнєвого етикету, допоміжні засоби спілкування. Під час обстеження було встановлено, що більшість першокласників із порушенням мовлення мають низький рівень сформованості мовлення. Під час переказу тексту діти відтворювали лише частину смислової програми, а саме програму одного смислового відрізка (першого або останнього відрізка розповіді).

- Сформована навичка участі у діалогах, вираження власних думок та емоцій за допомогою слів, сприймання інформації на слух, розширення словникового запасу, аналізу почутого тексту на слух, дослідження мовних явищ, правильної відповіді на запитання.

- Здобувач освіти взаємодіє з іншими дітьми усно, сприймає та використовує матеріал для збагачення свого досвіду, критично оцінює тексти різного виду, використовує їх у практичній діяльності, виражає власні думки, формує інтерес до української мови, застосовує досліджувані мовні явища у власному життєвому досвіді.

- Здобувач освіти висловлює своє власне ставлення до прослуханих або прочитаних творів, проявляє творчі здібності (створює діалоги, придумує короткі висловлювання про власне життя або з власного досвіду).

Запропоновані критерії дозволяють окреслити три рівні розвитку усного мовлення молодших школярів першого циклу навчання в інклюзивному класі:

I. Початковий рівень – відсутність сформованості в умінні сприймати інформацію на слух, відсутність уміння побудови повної відповіді на запитання, участі у побудові діалогів, недостатній активний словниковий запас для вираження власних думок стосовно прочитаного.

II. Середній рівень – недостатньо сформована навичка сприймання та аналізу тексту на слух, часткове вміння побудови діалогу, формується вміння висловлювати свої думки за незначною допомогою вчителя, співпрацює з іншими дітьми.

III. Високий рівень – сформована повноцінна навичка побудови діалогів, висловлення своїх думок стосовно прочитаного або прослуханого, використання мовлення у власному життєвому досвіді, достатньо розвинений активний словниковий запас слів, що дає змогу будувати власні монологічні висловлювання, сформоване вміння досліджувати власне мовлення.

Детальніше проаналізуємо проведені методики діагностування за кожним компонентом. Оцінка рівня розвитку усного мовлення за мислительно-когнітивним компонентом відбулася на основі авторських розробок комплексу вправ «Придумати і намалювати слова, у яких є звук [н], [с], [ч]», «Намалюй сонечко, якщо у слові є звук [о]». Учні отримали бланки із завданнями. Завдання досить творчі та

цікаві: перше виконувалося у довільній формі, друге — у формі гри, де діти проходили до фінішу, розв'язуючи поставлене завдання.

Завдання «Придумати і намалювати слова, у яких є звук [н], [с], [ч]» (див. Додаток Г) оцінювалося за шкалою:

- 1 бал – 1 малюнок;
- 2 бали – 2 малюнки;
- 3 бали – 3 малюнки;
- 4 бали – 4 малюнки;
- 5 балів – 5 малюнків;
- 6 балів – 6 і більше малюнків.

Завдання передбачає, що учням пропонується не лише зобразити предмети або явища, у яких присутні зазначені звуки, а й придумати невеличку історію, у якій ці слова будуть героями. Малюнок сприяє розвитку дрібної моторики та зорово-мовленнєвих зв'язків, що важливо для формування правильної звуковимови.

Вправа «Намалюй сонечко, якщо у слові є звук [о]» (див. Додаток Г), спрямована на визначення рівня фонематичних уявлень про звуковий склад слів, також оцінювалася за бальною шкалою. Кожне сонечко оцінюється у 5 балів. Обробляючи дані, сумуємо кількість балів і ділимо на кількість запропонованих слів – 5, отримуючи середній бал. Тож у учнів із 20-25 балами, що дорівнює середньому балу 4-5, – високий рівень. Середній рівень – 10-15 балів (середній бал – 2-3). Початковий рівень – 0-5 балів (середній бал – 0-1).

Після проведення діагностичної методики «Придумай і намалюй слова, у яких є звук [н], [с], [ч]», спрямованої на визначення рівня активного словникового запасу молодших школярів, ми отримали наступні результати: високий рівень — 35 %, середній рівень — 43 %, початковий рівень — 22 % учнів першого класу (див. рис. 2.1).

Зазначена методика базувалася на поєднанні мовленнєвого завдання з творчим процесом малювання, що дало можливість не лише виявити кількісні

показники активного словникового запасу, а й простежити здатність дітей до творчої інтерпретації мовного матеріалу. Дітям пропонувалося спочатку придумати слова з відповідними звуками, а потім втілити їх у малюнках. Такий підхід дозволяв задіяти візуальні, моторні та когнітивні канали сприйняття, активізуючи всі основні психічні процеси.

У сукупності використані методики дали можливість комплексно оцінити мовленнєві навички учнів, визначити слабкі та сильні сторони, а також підготувати ґрунт для подальшої корекційної роботи.

Діагностика рівня розвитку усного мовлення за вказаними критеріями дала можливість чітко розподілити учнів за трьома рівнями сформованості, що буде використано для побудови індивідуальних корекційних програм.

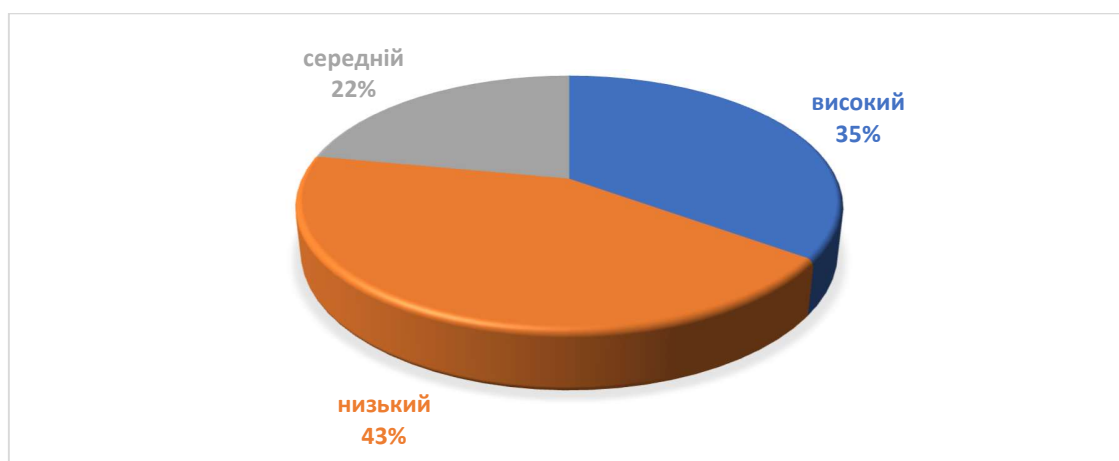

Рис. 2.1. Рівні сформованості фонематичного слуху та усного мовлення учнів 1-Б класу до педагогічного експерименту

Діагностична методика «Намалюй сонечко, якщо у слові є звук [о]» показала такі результати: високий рівень розвитку фонематичного слуху та активного словникового запасу було виявлено у 40 % учнів 1 класу, середній – у 50 %, а початковий – у 10 % дітей. Методика включала творче завдання на фонематичне сприйняття із залученням малювання, що дозволяло не лише оцінити правильність виконання, а й проявити уяву та креативність учнів.

Для більш повного визначення рівня розвитку усного мовлення дітям пропонували прослухати коротку авторську казку, у якій були слова із звуком [o]. Після цього учні виконували завдання на пошук ілюстрації потрібних слів. Такий підхід поєднував слухове сприйняття, мовленнєву активність та творчу роботу. Отримані результати підтвердили поділ учнів за рівнями сформованості мовлення (див. рис. 2.2).

Для підвищення мотивації дітей використовували спів пісень зі словами, що містили звук [o]. Це сприяло кращому закріпленню мовного матеріалу, розвитку пам'яті та слухового сприйняття.

Діти також мали можливість створювати об'ємні малюнки та образи на основі слів із звуком [o], що сприяло розвитку творчих здібностей і кращому засвоєнню нових мовних одиниць через практичну взаємодію з матеріалом.

Отже, комплексний підхід, який поєднував мовленнєві, творчі, музичні та ігрові елементи, активізував пізнавальну діяльність учнів і дозволив у доступній формі оцінити рівень розвитку їх мовлення.

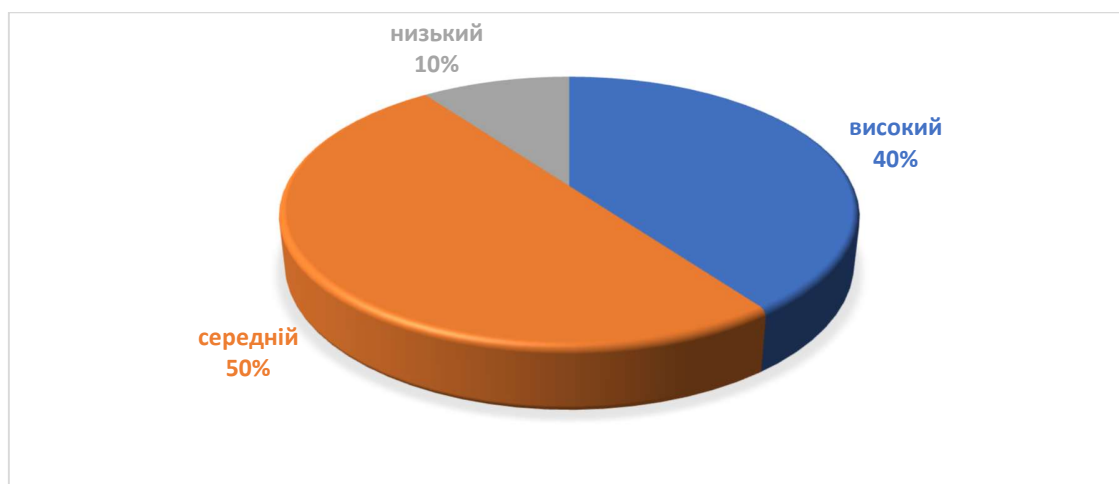

Рис. 2.2. Рівні сформованості фонематичного слуху та усного мовлення учнів 1-Б класу до педагогічного експерименту

Для дослідження продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення ми використали діагностичну гру «Казковий Крокодил» (див. додаток II). Учням 1-Б

класу було запропоновано працювати в парах: кожен отримував набір із 12 малюнків (по 6 на кожного учасника). Завдання полягало в тому, щоб за допомогою міміки, жестів, опису та підказок пояснити слово, зображене на малюнку, а партнер мав це слово відгадати.

Перед початком гри дітям розповіли коротку історію про лісових мешканців, які загубили свої речі, і тільки розгадування малюнків допоможе їм повернути втрачене. Це створювало мотиваційне середовище для активізації мовлення.

Після кожного вгаданого слова діти мали можливість швидко намалювати свій варіант предмета чи персонажа, що стимулювало творчу уяву та допомагало закріпити нові слова через зорово-образне сприйняття.

Оцінювання виконання проходило за такими критеріями:

- уміння пояснювати слово — максимум 12 балів (по 2 бали за кожне слово);
- уміння сприймати інформацію та правильно відгадувати слова партнера — також максимум 12 балів.

Якщо слово не було відгадано або пояснено, за відповідний малюнок виставлялось 0 балів.

За результатами аналізу виділено три рівні сформованості продуктивно-узагальнюючого компонента:

- високий рівень — 20–24 бали;
- середній рівень — 12–19 балів;
- початковий рівень — менше 12 балів.

Під час проведення методики «Крокодил», спрямованої на визначення рівня сформованості продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення, було отримано такі результати серед учнів 1 класу: високий рівень — 25 %, середній — 58 %, початковий — 17 %. Застосування методики сприяло розвитку комунікативних умінь, покращенню здатності до пояснення і узагальнення інформації, а також активізації творчого потенціалу дітей. Результати представлені у вигляді діаграм (див. рис. 2.3).

Рис. 2.3. Результати діагностики продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення у 1-Б класі за методикою «Крокодил» до педагогічного експерименту

Таким чином, на основі проведеного експерименту на констатувальному етапі можна зробити висновок про рівень сформованості усного мовлення учнів 1-Б класу. Проведена діагностика дозволила комплексно оцінити мовленнєві навички дітей, зокрема зв'язність мовлення, вміння будувати логічні висловлювання, виражати емоції, узагальнювати та комунікувати.

Результати дослідження виявили різний рівень сформованості мовленнєвих умінь серед учнів, що дало змогу об'єктивно оцінити початковий стан розвитку мовлення, а також визначити сильні й слабкі сторони кожної дитини. Це створює основу для подальшого планування індивідуалізованої та диференційованої корекційної роботи, спрямованої на розвиток мовлення у навчально-виховному процесі.

Такий підхід забезпечує не лише ефективність логопедичної роботи, а й стимулює розвиток емоційної сфери, творчого мислення та комунікативної компетентності молодших школярів.

Отримані результати свідчать про всебічний розвиток мовлення учнів, включаючи емоційну, когнітивну та соціальну складові, що є важливим для

цілісного підходу до мовленнєвого розвитку дітей. Результати діагностики, які демонструють різні рівні сформованості мовлення, представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень розвитку усного мовлення дітей молодшого шкільного віку за допомогою арт-терапевтичних методик до педагогічного експерименту

№ П/П	Рівень розвитку усного мовлення	К-сть учнів	Відсотки %
1	Високий	7	25
2	Середній	13	55
3	Початковий	4	17

Результати нашого експерименту показали, що в учнів 1 класу рівень розвитку усного мовлення розподіляється таким чином (див. рис. 2.9.): 25 % учнів мають високий рівень, 58 % – середній рівень і 17 % – початковий рівень.

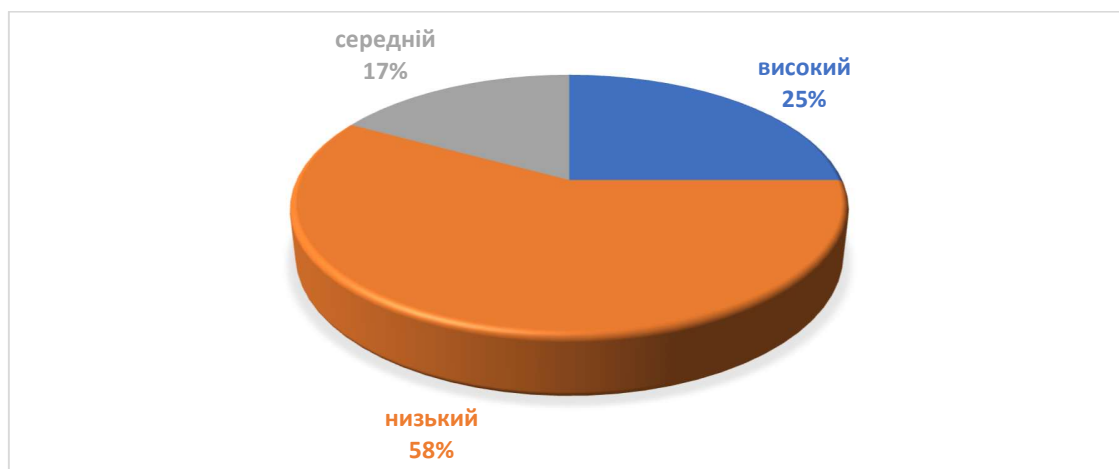

Рис. 2.4. Рівень розвитку усного мовлення учнів 1 класів до педагогічного експерименту

Отже, отримані результати дають змогу розробити та впровадити в освітній процес експериментального класу (1-Б класу) програму, спрямовану на цілеспрямований і послідовний розвиток усного мовлення. Запропонований підхід

допомагає дітям не лише опановувати мовні навички, а й розвивати емоційну сферу, креативність та комунікативні здібності.

Тож перейдемо до другого етапу нашого експерименту – формувального. На цьому етапі ми реалізуємо систему роботи, головна мета якої – розвиток усного мовлення молодших школярів в умовах інклюзивного навчання та активного використання творчих методик. Модель складається з чотирьох взаємопов’язаних компонентів: стимулювально-мотиваційного, пізнавального, практично-творчого та рефлексивно-результативного. Кожен етап має свою мету та зміст роботи, спрямований на інтеграцію мовленнєвих і творчих навичок.

Ми припускаємо, що після впровадження запропонованих методик у освітній процес зможемо розраховувати на підвищення рівня розвитку усного мовлення здобувачів освіти, що позитивно вплине на їх комунікативну компетентність та емоційну стійкість. Основним чинником, який формує мовленнєву діяльність, є не тільки традиційне спілкування, а й творчі заняття, що сприяють розвитку мовлення.

Ми вважаємо, що, структурувавши роботу і включивши у розробку уроків усі запропоновані етапи моделі, ми зможемо покращити результати після повторної діагностики.

Тож перейдемо до безпосереднього огляду етапів моделі. Перший етап – мотиваційний (або стимулювально-мотиваційний). На цьому етапі ми підготували для дітей перегляд відеоролику «Потреба в спілкуванні» (<https://www.youtube.com/watch?v=VWZ0PHueaTk>) (див. рис. 2.5.), що підкреслює важливість усного мовлення. Це відео, завдяки казковій подачі, допомагає учням зрозуміти цінність спілкування й мотивує їх до покращення свого мовлення. Наприкінці мультфільму діти мають відповісти на запитання «А з ким спілкуєшся ти?».

Такий мультфільм доцільно демонструвати на етапі мотивації до навчальної діяльності, адже він налаштовує учнів на позитивний настрій для уроку і активізує бажання розвивати власне мовлення. Важливо, що він дає можливість дітям відчувати

емоційну цінність спілкування, що є важливою складовою розвитку їхніх комунікативних навичок.

Ми запропонували побудувати «Асоціативний кущ», використовуючи флеш-картки як інструмент розвитку мовлення через творчі асоціації. Діти працювали у парах, що сприяло розвитку комунікативних навичок та вмінню працювати в групі. Кожна пара отримала по 2 малюнки із зображеннями предметів, а також флеш-картки з прикметниками та дієсловами. Завдання полягало в тому, щоб діти розклали флеш-картки між двома зображеннями відповідно до змісту. Наприклад, один малюнок зображав предмет, інший — дію, характерну для цього предмета.

Після виконання завдання діти разом з учителем перевіряли правильність його виконання. Перед тим, як розкласти флеш-картки назад, учні відповідали на запитання:

- Які слова відповідають на запитання «Який?»?
- Які слова відповідають на запитання «Що робить?»?
- Які слова відповідають на запитання «Яка?»?

На уроці з теми «Як шарфик захотів стати змією і що з того вийшло?» ми також використовували стрічку часу для візуалізації сюжету прочитаного тексту, що стало ефективним методом розвитку зв'язного мовлення. Діти поетапно пересували картинки на стрічці часу, демонструючи розуміння послідовності подій.

Метою цього етапу було стимулювання інтересу та розвитку мовлення через інтерактивні завдання. Учні проявили зацікавленість у виконанні вправ, що допомогли розвивати мовні навички в ігровій та творчій формі.

Далі переходимо до пізнавального етапу. Цей етап передбачав поступове збільшення складності завдань, зокрема побудову власних висловлювань. На цьому етапі учні відповідали на запитання за допомогою вчителя, використовуючи зразки, що допомагало їм формувати власні мовленнєві конструкції. Така структура дозволила дітям поступово освоювати мовленнєві навички та розширювати словниковий запас.

На уроці літературного читання в рамках нашого дослідження, під час вивчення теми «Псяки-усміхаки, любляки, відчайдухи, жаднюги, вередуни, впертюхи: дещо про цуциків і людей», ми запропонували учням використати інтерактивний метод перевірки рівня запам'ятовування тексту через «Колесо Фортуни» (<https://wordwall.net/ru/resource/38234528>) за допомогою онлайн сервісу Wordwall (див. рис. 2.5.). Це завдання дозволяло учням перевірити засвоєння матеріалу та закріплення нових слів, мовленнєвих конструкцій і фраз у ігровій формі.

Завдяки інтерактивному підходу діти активніше взаємодіяли з текстом та мали можливість покращити свої мовленнєві навички. Використання онлайн-інструментів для перевірки запам'ятовування не лише мотивувало дітей до навчання, але й сприяло розвитку мовлення через ігрові методики.

Це завдання є частиною пізнавального етапу нашої моделі, оскільки сприяло розвитку когнітивних навичок, концентрації уваги, здатності до відтворення інформації та активізувало мовленнєву діяльність дітей. Використання таких технологічних засобів на уроках розвитку зв'язного мовлення стало ефективним способом інтеграції традиційних і сучасних методик навчання.

Рис.2.5. Запитання до тексту «Псяки-усміхаки, любляки, відчайдухи, жаднюги, вередуни, впертюхи: дещо про цуциків і людей»

На уроці за темою «Сміттєстрахіння» використовувалися різні методи, які сприяли розвитку усного мовлення учнів. Ось як були реалізовані окремі підходи:

Діти створювали малюнки, що зображували реальні та фантастичні елементи з оповідання. За допомогою малювання вони могли візуально розділити ці елементи, а також додавати свої інтерпретації, що сприяло розвитку креативності та виразності мовлення. Малюнки стали засобом для вивчення тексту, що допомогло дітям краще засвоїти матеріал, а також розвинути дрібну моторику та здатність до самовираження.

Учні працювали з матеріалом, створюючи сцени, що відображали моменти з оповідання, а також використовували фігури для візуалізації розмежування реального і фантастичного. Це дало можливість дітям зосередитися на тактильних відчуттях та активізувало їхню уяву. Вони не лише аналізували текст, а й обговорювали свої дії та мотиви, розвиваючи комунікативні навички. Завдання полягало у поділі елементів тексту на реальні та фантастичні за допомогою таблиці (див. рис. 2.7.).

Після цього діти за допомогою малюнків і коротких описів у таблиці розділяли реальні події від фантастичних, що дозволяло не лише перевірити їхню здатність до аналізу, але й активізувати творче мислення. Для дітей це було цікаво, оскільки вони не тільки працювали з текстом, але й візуально зображали свої ідеї, що сприяло розвитку словникового запасу та уяви.

Це завдання мало на меті не лише покращити рівень усного мовлення через активне обговорення прочитаного, але й надати дітям можливість творчо виразити свої думки.

 Реальне	Фантастичне

Рис. 2.7. Таблиця до тексту «Реальне-фантастичне»

Після виконання завдання на порівняння діти мали змогу проаналізувати інформацію та класифікувати її. Наступним кроком було завдання, яке передбачало розвиток творчого мислення: скласти власну історію на тему «Що може статися, якщо не прибирати у кімнаті?»

Це завдання дозволяло учням не лише розвивати навички зв'язного мовлення, але й залучати емоційну сферу через створення власних сюжетів, що було корисно для розвитку уяви та комунікаційних умінь. Діти мали змогу використовувати фантазію, поринати у вигаданий світ і уявляти наслідки неорганізованості, що сприяло відпрацюванню мовленнєвих конструкцій у креативному контексті.

Завдання також сприяло розвитку мовленнєвого потоку, збагаченню словникового запасу, а також умінню будувати логічні й послідовні висловлювання.

На уроці зв'язного мовлення учням було запропоновано завдання з використанням Кругів Венна «Хочу, можу, треба!» (див. рис. 2.8). Це завдання дозволяло дітям виразити свої думки та емоції через візуалізацію. У центрі, у

спільній частині кіл, учні мали написати свою ціль розвитку усного мовлення, відповідаючи на запитання «Навіщо це мені?»

У кожному колі діти мали написати свої міркування щодо трьох аспектів:

- «Я хочу» — бажання та прагнення,
- «Я можу» — можливості та досягнуті навички,
- «Мені треба» — необхідність та важливість для розвитку.

Рис. 2.8. Круги Венна «Хочу,можу,треба!»

Це завдання не лише допомогло дітям сформулювати свої цілі, але й дало змогу працювати над мотивацією для розвитку власного мовлення. Такий підхід сприяв більш глибокому усвідомленню важливості мовлення та активізував емоційний потенціал учнів, закріплюючи їхню мотивацію до навчання.

На рефлексивно-результативному етапі ми запропонували дітям оцінити власні досягнення на уроках через бланк самооцінювання, розроблений нами. Цей етап мав на меті допомогти учням усвідомити свій прогрес у розвитку усного мовлення та провести самоаналіз своїх успіхів.

У рамках цього етапу учні використовували «Лист самооцінювання» (див. додаток К), де було запропоновано вибрати лайк певного кольору:

- Зелений — високий рівень,
- Жовтий — середній рівень,
- Червоний — початковий рівень.

Оцінювання стосувалося таких умінь, як:

- вміння виражати власну думку,
- здатність передавати емоції,
- уміння відповідати на запитання за змістом прослуханого/прочитаного,
- здатність скласти коротку розповідь за ключовими словами,
- здатність робити висновки.

Робота над розвитком усного мовлення будувалася через різні етапи, включаючи мотивацію на початку уроку, коли учні усвідомлювали важливість спілкування в житті. Важливими були самостійна робота учнів та виконання завдань за допомогою вчителя. Діти працювали як у парах, так і індивідуально, створюючи власні висловлювання за прочитаними творами.

Етап завершувався презентацією результатів власної творчої роботи, де учні демонстрували свої досягнення однокласникам. Після цього кожен учень заповнював «Лист самооцінювання», визначаючи рівень розвитку свого мовлення на основі самостійного оцінювання. Цей процес допомагав дітям критично оцінювати свої досягнення, а також стимулював подальший розвиток мовленнєвих навичок через самоусвідомлення та рефлексію.

Провівши роботу в експериментальному 1-Б класі з використанням арт-терапевтичних методик для розвитку усного мовлення, ми здійснили контрольний

етап експерименту, що включав порівняльний аналіз результатів повторної діагностики. Для цього в кінці дослідного навчання були проведені діагностичні анкетування, аналогічні тим, що проводилися на констатувальному етапі експерименту. Повторна діагностика показала такі результати: Високий рівень у 1-Б класі становив 25%, після впровадження арт-терапевтичних методик зріс до 46%. Середній рівень у 1 класі становив 55%, став 51%. Початковий рівень був 17%, після впровадження арт-терапії зменшився до 5%.

2.4. Зміни рівня розвитку усного мовлення учнів після впровадження арт-терапевтичних методик

Після впровадження програми із застосуванням арт-терапевтичних методик (казкотерапії, ізотерапії, пісочної терапії та музикотерапії) було проведено контрольне (повторне) обстеження рівня мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Педагогічний експеримент тривав п'ять місяців та реалізовувався на базі Калуської ЗШ №11. У дослідженні взяли участь 20 учнів 1-Б класу, які склали експериментальну групу. Заняття проводилися двічі на тиждень відповідно до авторської програми, що була спрямована на корекцію мовленнєвих порушень із використанням арт-терапевтичних методик. Повторне дослідження дало змогу виявити зміни у рівні сформованості мовлення дітей та оцінити ефективність впроваджених методик.

Результати проведення контрольного етапу дослідження де потрібно «Придумай і намалюй слова, у яких є звук [н], [с], [ч]», спрямованої на визначення рівня активного словникового запасу молодших школярів, ми спостережімо за позитивною динамікою після впровадження арт-терапевтичних методик в навчальний процес логопедів.

На рисунку 2.9. ми представили порівняльну діаграму рівня сформованості багатства мовлення на початковому та кінцевому етапах нашого дослідження за методиками арт-терапії

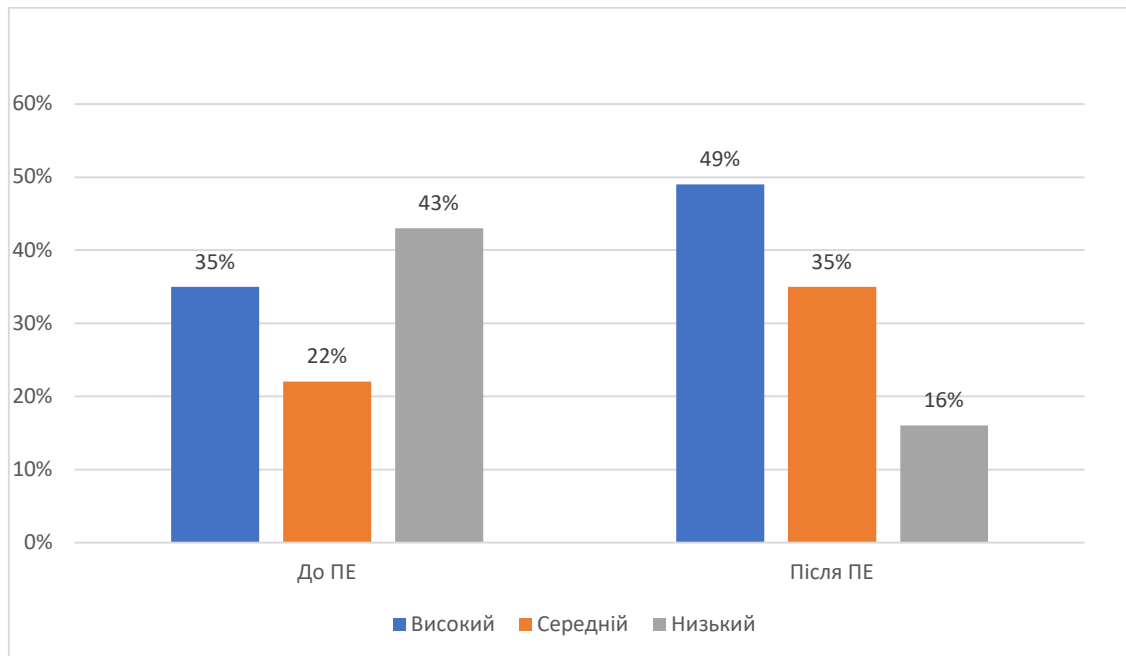

Рис. 2.9. Зміни рівня сформованості фонематичного слуху та усного мовлення учнів 1 класу до та після впровадження арт-терапевтичних методик

У результаті впровадження арт-терапевтичних методик у педагогічний процес відбулися позитивні зміни у рівні сформованості фонематичного слуху та мовленнєвих навичок учнів 1 класу. Зокрема, підвищилася кількість дітей з високим рівнем сформованості (з 35% до 49%), а також збільшилася кількість учнів із середнім рівнем (з 22% до 35%). Водночас спостерігається суттєве зменшення кількості учнів із низьким рівнем розвитку (з 43% до 16%), що свідчить про ефективність застосованих арт-терапевтичних методик у процесі розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку.

На рисунку 2.10. ми представили порівняльну діаграму рівня сформованості фонематичного слуху та усного мовлення на початковому та кінцевому етапах нашого дослідження за методиками арт-терапії

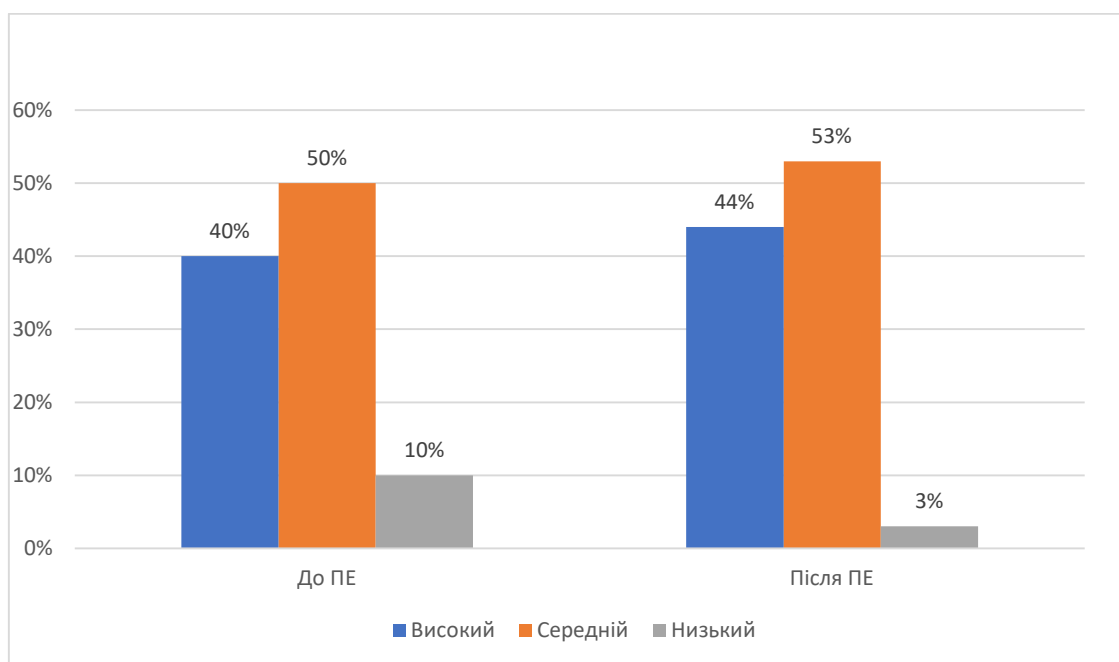

Рис. 2.10. Зміни рівня сформованості фонематичного слуху та усного мовлення учнів у 1-Б класі до та після впровадження арт-терапевтичних методик

У результаті впровадження програми із застосуванням арт-терапевтичних методик у дітей експериментальної групи було зафіксовано позитивну динаміку сформованості фонематичного слуху та мовлення. Зокрема, у 1-Б класі спостерігається зростання кількості учнів із високим рівнем на 4 %, із середнім рівнем — на 3 %, тоді як кількість дітей із низьким рівнем зменшилася на 7 %. Такі показники підтверджують ефективність застосованих арт-терапевтичних технологій, що позитивно вплинули на розвиток фонематичних процесів і мовленнєвих навичок молодших школярів.

На рисунку 2.11. ми представили порівняльну діаграму рівня діагностики продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення на початковому та кінцевому етапах нашого дослідження за методиками арт-терапії.

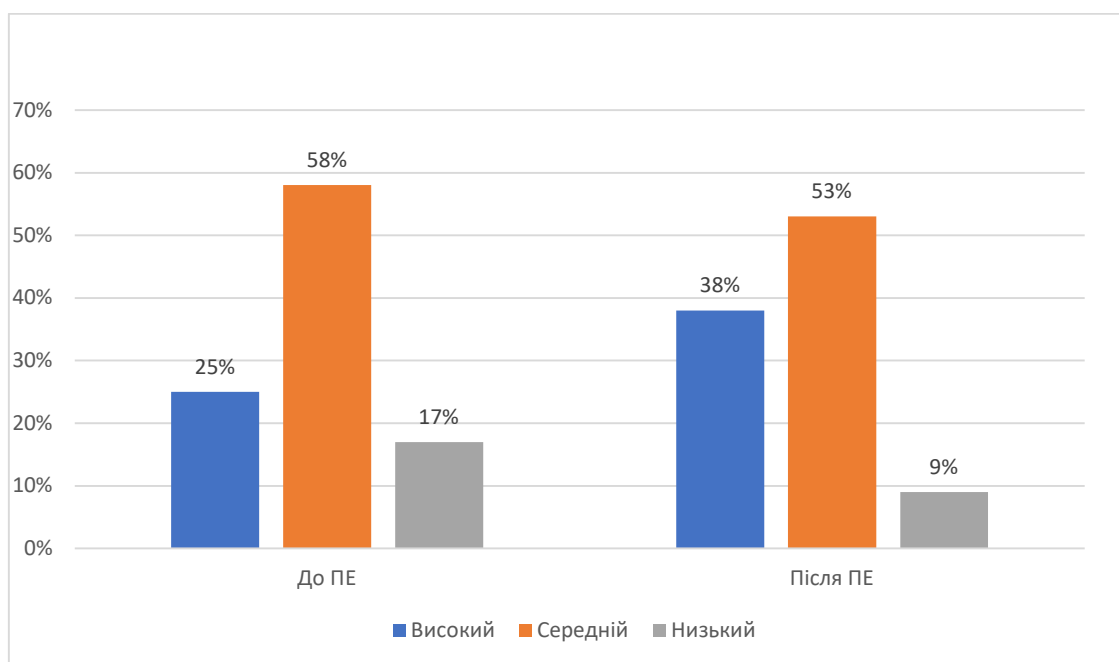

Рис. 2.11. Зміни рівня діагностики продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення у 1-Б класі за методикою «Крокодил» до та після впровадження арт-терапевтичних методик

У результаті впровадження програми із застосуванням арт-терапевтичних методик у дітей експериментальної групи було зафіксовано позитивну динаміку розвитку продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення. Зокрема, у зазначеному класі спостерігається зростання кількості учнів із високим рівнем сформованості на 13 %, із середнім рівнем — зменшення на 5 %, а кількість дітей із низьким рівнем знизилася на 8 %. Такі результати свідчать про ефективність впроваджених арт-терапевтичних технологій, які мали безпосередній вплив на формування узагальнюючих мовленнєвих умінь і навичок учнів молодшого шкільного віку.

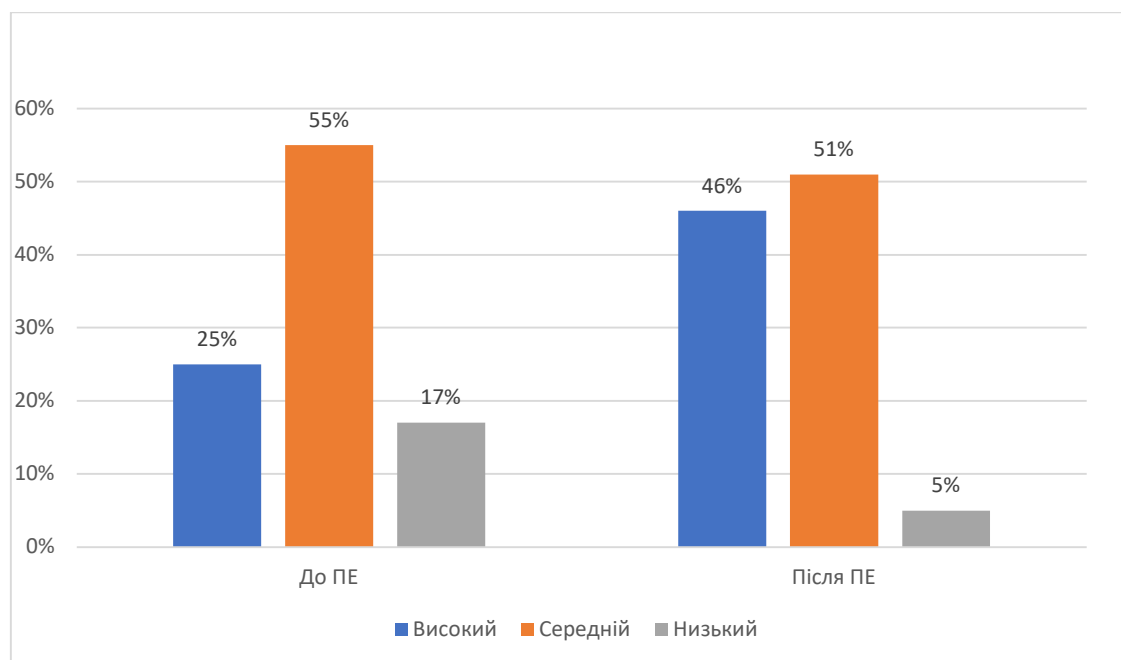
Представимо результати в таблиці (див. табл. 2.5.). Результати проведення контрольного етапу дослідження також відображено в діаграмі (див. рис. 2.12.), що наочно демонструє зміни в рівнях розвитку усного мовлення в результаті застосування арт-терапевтичних методик.

Таблиця 2.5.

**Зміни рівня розвитку усного мовлення учнів 1 класу до та після
впровадження арт-терапевтичних методик**

№ П/П	Рівень розвитку усного мовлення	До ПЕ		Після ПЕ	
		К-сть учнів	%	К-сть учнів	%
1	Високий	6	25	8	46
2	Середній	11	55	11	51
3	Початковий	3	17	1	5

На рисунку 2.12. ми представили порівняльну діаграму рівня сформованості багатства мовлення на початковому та кінцевому етапах нашого дослідження за методиками арт-терапії

**Рис. 2.12. Зміни рівня розвитку усного мовлення учнів 1 класу до та після
впровадження арт-терапевтичних методик**

Отже, порівнюючи результати даних, отриманих із діагностики, можна зробити висновок, що в експериментальному 1-Б класі цей показник значно підвищився завдяки всім етапам застосування нами розробленої системи арт-терапевтичної роботи для розвитку усного мовлення молодших школярів. Завдання,

які ми підбирали, були адаптовані для виконання з учнями з мовленнєвими порушеннями.

У зазначеному класі підвищилася кількість учнів з високим рівнем (на 21%), з середнім рівнем (на 4%) та зменшилася кількість дітей з початковим рівнем (на 12%), де арт-терапевтичні методики мали безпосередній вплив на процес розвитку мовлення.

У результаті впровадження програми, побудованої на арт-терапевтичних методиках (ізотерапія, казкотерапія, пісочна терапія, музикотерапія), у дітей експериментальної групи було зафіксовано стабільне зростання мовленнєвих показників за всіма оцінюваними компонентами. Зокрема, спостерігалася позитивна динаміка сформованості загального рівня мовлення, фонематичного слуху, а також продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення. Зросла частка учнів з високим та середнім рівнями сформованості, натомість кількість дітей з низьким рівнем значно зменшилася. Це свідчить про ефективність впроваджених арт-терапевтичних технологій, які позитивно вплинули на розвиток мовленнєвої сфери молодших школярів, активізували їхню комунікативну діяльність, творчий потенціал та сприяли покращенню емоційного стану учнів у процесі навчання.

Арт-терапія є важливим інструментом для корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку. Її застосування дозволяє не лише покращити мовленнєву діяльність, а й сприяє загальному розвитку дитини, зокрема емоційній та когнітивній сфері. Підхід, що ґрунтується на творчості, дає дітям можливість виражати свої думки і емоції через мистецтво, що є важливим для усного мовлення.

Тому ми можемо з впевненістю сказати, що розроблена нами система роботи з використанням арт-терапії позитивно впливає на розвиток усного мовлення молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.

2.5. Методичні рекомендації щодо використання засобів арт-терапії при корекції мовлення дітей молодшого шкільного віку

У науковій літературі висвітлюються різні підходи до подолання мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку. Лінгво-дидактичні аспекти досліджували такі автори, як А. Богущ, К. Крутій, Н. Пахомова, В. Тарасун та ін., загальнодидактичні питання — Т. Буряновська, М. Ваховська, Ю. Волкова, Н. Гавриш, С. Дем'яненко, А. Зрожевська та ін. Окремо розглядаються специфічні напрямки логопедичної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Результати нашого експериментального дослідження дозволили доповнити традиційні методики корекційно-розвивального навчання першокласників із мовленнєвими порушеннями [11, 13, 16, 19, 23, 27, 55, 66, 88]. Особливу ефективність показало впровадження арт-терапевтичних технологій, серед яких:

- Казкотерапія – сприяє розвитку мовної креативності, розширенню словникового запасу та навичок побудови сюжетних оповідань через роботу з казковими історіями.
- Ізотерапія – стимулює мовленнєву активність за допомогою малювання, розвиває описове мовлення і асоціативне мислення, допомагає дитині вербалізувати емоції.
- Музикотерапія – позитивно впливає на ритмічність та інтонаційну виразність мовлення, формує розуміння емоційного забарвлення мовних висловлювань.
- Пісочна терапія – створює умови для вільного самовираження, сприяє формуванню мовленнєвої ініціативи та послідовного викладу власних думок у вигляді сюжетних ігор із піском.

Застосування цих методик підвищує мотивацію дітей із мовленнєвими порушеннями до мовленнєвої діяльності та створює сприятливі умови для її розвитку незалежно від форми порушень.

Оновлені напрямки логопедичної роботи включають:

- розвиток розуміння мовлення;
- формування навичок впізнавання та аналізу мовних зразків;

- ознайомлення з правилами смислової та мовної організації тексту;
- розвиток умінь формулювати мовленнєві висловлювання, особливо у дітей із невираженими порушеннями;
- закріплення уявлень про логічний і мовний порядок побудови тексту;
- формування вмінь програмувати мовні повідомлення.

Далі розглянемо методи і прийоми психолого-педагогічної роботи, що інтегрують арт-терапевтичні засоби для стимуляції мовленнєвих процесів.

Корекція мовленнєвих порушень за допомогою методик арт-терапії

Мета: Сприяти подоланню мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку шляхом використання арт-терапевтичних технологій, які активізують мовленнєву, емоційну та когнітивну сфери.

Основні завдання:

- Створення позитивного емоційного фону на занятті;
- Розвиток активного та пасивного словника;
- Формування граматично правильних речень;
- Активізація зв'язного мовлення.

Приклад:

Ізотерапія: діти створюють малюнок до казки, яку щойно прослухали, а потім розповідають про намальоване. Це стимулює використання описових конструкцій, активний словник, правильне узгодження слів.

Казкотерапія: використання авторських казок (наприклад, «Кольорові олівці»), які допомагають дітям впізнавати сюжет, аналізувати персонажів і формулювати власні думки.

Формування орієнтовної основи дій із впізнавання зразків мовлення

Мета: Навчити дитину сприймати зразки мовлення, орієнтуватися у смисловій структурі тексту та мовних засобах розповіді.

Завдання:

- Розвиток навичок смислового слухання;

- Формування вміння виділяти головну думку;
- Усвідомлення логіки побудови розповіді (початок – розвиток – завершення).

Приклади арт-методик:

Казкотерапія:

- Слухання адаптованої казки.
- Викладання сюжету за картками, визначення головної ідеї, характеристика героїв.

Ізотерапія:

- Малювання ілюстрації до епізоду.
- Розповідь за малюнком: «Що відбувалося?», «Чому герой це зробив?»

Результат: діти навчаються логічно мислити, аналізувати мовлення, помічати засоби зв'язку між реченнями.

Закріплення уявлень про мовну організацію висловлювання

Мета: Формувати розуміння принципів побудови зв'язного висловлювання: послідовність, змістовність, завершеність.

Завдання:

- Навчити дітей планувати висловлювання;
- Використовувати мовні кліше (спочатку, потім, нарешті);
- Усвідомлювати зв'язки між частинами тексту.

Приклади арт-методик:

Пісочна терапія:

- Створення міні-сюжету у пісочниці (наприклад, «Подорож принцеси») → переказ подій.

Казкотерапія:

- Побудова казки за трьома об'єктами.

Формування навичок програмування мовного повідомлення за допомогою арт-технологій

Мета: Розвивати вміння дітей планувати висловлювання, передбачати структуру, добирати лексику.

Завдання:

- Створити внутрішній план повідомлення;
- Добирати мовні засоби до змісту;
- Розгортати тему у висловлюванні.

Приклади арт-методик:

Ізотерапія:

- Створення коміксу «Моя пригода на канікулах» → переказ за малюнками. *Музикотерапія:*

- Слухання фрагмента → створення історії, що відповідає настрою мелодії.

Результат: розвиток мовленнєвого передбачення, логіки викладу, вміння програмувати власне висловлювання.

Загальні рекомендації:

1. Арт-терапевтичні методи слід застосовувати системно, з урахуванням індивідуального мовленнєвого розвитку.
2. Комбінування різних видів арт-терапії (казкотерапія + ізотерапія, тощо).
3. Ведення мовленнєвого альбому для відстеження динаміки.
4. Заняття — короткі (до 45 хв), з урахуванням вікових особливостей.

1. Ізотерапія

Ізотерапія використовує малювання як спосіб роботи з мовленнєвими порушеннями та розвитку емоційної виразності. Завдяки цій техніці діти краще усвідомлюють і вербалізують власні переживання.

Приклади вправ:

- Малювання предметів чи тварин, у назвах яких містяться певні звуки (наприклад, [с], [ч], [н]), з подальшим озвучуванням і поясненням.

- Створення малюнків казкових героїв, які стають основою для коротких розповідей.
- Фонетичний колаж зі словами на певний звук, який діти підписують і презентують однокласникам.
- Візуалізація віршів або чистомовок із фокусом на певний звук, з подальшим описом зображеного.

2. Казкотерапія

Казкотерапія сприяє подоланню мовленнєвих порушень, розвитку уяви, емоційного вираження та комунікативних навичок.

Приклади вправ:

- Уявна «казкова подорож» із виконанням мовленнєвих завдань у грі.
- Колективне складання казки, де кожна дитина додає речення з потрібним звуком.
- Вигадування діалогів між персонажами із заданими звуками.
- Робота з казкою з пропущеними словами для розвитку звукового аналізу.
- Міні-вистава за казковим текстом із акцентом на правильну вимову та інтонацію.

Формування мовленнєвих навичок у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення є важливою складовою корекційної роботи. Засоби арт-терапії створюють сприятливі умови для активізації мовленнєвої активності, збагачення словникового запасу, покращення граматичної структури та виразності висловлювань.

Основні завдання:

- Активізація мовленнєвої ініціативи;
- Розвиток лексичного запасу й граматичних структур;
- Формування зв'язності й послідовності висловлювань;
- Удосконалення уміння виражати думки, почуття, враження;
- Підвищення комунікативної компетентності.

Роль методик:

- *Казкотерапія*: через слухання, створення і обговорення казок діти вчаться формулювати висловлювання, описувати персонажів, події та почуття.
- *Ізотерапія*: малюнок як візуальний стимул спонукає до вербалізації, розвитку словникового запасу і мовленнєвої впевненості.
- *Музикотерапія*: розвиток ритму, інтонації, темпу, що підвищує виразність мовлення.
- *Пісочна терапія*: розвиток монологічного мовлення через сюжетні ігри, побудову логічно пов'язаних висловлювань.

Приклади вправ:

- Розповідь за малюнком або серією малюнків (ізотерапія);
- Спільне створення казки (казкотерапія);
- Інсценізація музичних творів (музикотерапія);
- Сюжетні ігри в пісочниці з описом дій (пісочна терапія).

Загальні рекомендації:

1. Застосовувати арт-терапевтичні методи системно, враховуючи мовленнєвий розвиток і зацікавлення дитини.
2. Поеднувати різні види терапії в одному занятті (наприклад, казкотерапія + ізотерапія).
3. Вести мовленнєвий альбом: малюнки, слова, речення, що демонструють динаміку розвитку.
4. Заняття мають тривати до 45 хвилин із урахуванням вікових особливостей.

Таким чином, арт-терапія є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку, сприяє розвитку комунікативних здібностей і творчого потенціалу.

Висновки за розділом 2

Отже, аналіз сучасної освітньої практики в початковій школі, науково-методичних джерел, передового педагогічного досвіду та освітніх платформ дає підстави стверджувати, що проблема розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку, зокрема тих, які мають мовленнєві порушення, є надзвичайно актуальною. Ефективним засобом корекційної роботи в цьому напрямі виступають арт-терапевтичні методики, зокрема казкотерапія, ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія, які не лише сприяють розвитку мовленнєвої активності, а й позитивно впливають на емоційний стан дитини, її мотивацію до спілкування та самовираження.

Аналізуючи концептуальні підходи до навчання, викладені у типовій освітній програмі під керівництвом Шияна Р. Б. та Савченко О. Я., встановлено, що змістова лінія «Взаємодіємо усно» з програми Р. Б. Шияна найбільшою мірою відповідає завданням розвитку усного мовлення в учнів початкових класів. Проведене вивчення сучасних підручників для початкової школи дало змогу виділити авторські колективи, чії навчальні посібники найбільш ефективно спрямовані на формування та вдосконалення усного мовлення учнів: Большакова І. О., Пристінська М. С., Іваниця Г. А., Л. Іщенко та Логачевська С. П. (у двох частинах).

З метою виявлення рівня сформованості усного мовлення у дітей молодшого шкільного віку нами було проведено діагностичне дослідження на базі Калуської початкової школи №11 у 1-Б класі. Дослідницька робота здійснювалася на основі авторської системи корекційно-розвивальної діяльності із використанням арт-терапевтичних методик. Результати діагностики засвідчили, що більшість учнів продемонстрували середній рівень розвитку усного мовлення, водночас у деяких дітей було виявлено високий рівень сформованості.

Експеримент проводився поетапно та охоплював три ключові стадії: констатувальну, формувальну та контрольну. Кожен етап мав визначену мету, завдання та змістове наповнення, що відповідало логіці наукового дослідження. На

формувавальному етапі було реалізовано систему занять, яка включала елементи казкотерапії, ізотерапії, пісочної терапії та музикотерапії, спрямованих на активізацію мовленнєвої діяльності молодших школярів. Контрольний етап дав змогу оцінити ефективність запропонованих методичних підходів і підтвердити доцільність використання арт-технологій у логопедичній роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Отже, за результатами проведеного дослідження спостерігається збільшення кількості учнів із високим рівнем сформованості усного мовлення та одночасне зменшення кількості дітей із початковим рівнем. Це свідчить про ефективність розробленої системи корекційно-розвивальної роботи з використанням арт-терапевтичних методик.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичний аналіз і представлено новий підхід до проблеми корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку з використанням арт-терапії.

У межах дослідження досягнуті такі результати:

1. Проведено теоретичний огляд наукових праць, що стосуються використання мистецтва та різноманітних арт-терапевтичних методів у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Оцінено поточний стан вивчення цієї проблеми, виявлено, що багато науковців досліджували вплив арт-терапії на дітей із особливими освітніми потребами. Зроблено висновок, що арт-терапія є дієвим і перспективним методом корекції та профілактики мовленнєвих порушень у дітей, і заслуговує на подальше дослідження в цій галузі.

2. Арт-терапія полягає у залученні дитини до різних видів мистецтва, що дозволяє їй спілкуватися з навколишнім світом через образотворчі, рухові та звукові засоби. Основна увага при проведенні корекційної арт-терапевтичної роботи зосереджена на врахуванні віку дитини, її функціональної зрілості, індивідуальних особливостей особистості та ставлення до своєї діяльності.

Головним завданням педагога є розвиток мотивації дитини до діяльності, що включає правильний вибір арт-терапевтичних прийомів для формування мотиваційної сфери. Арт-терапія в комплексі з навчально-виховною роботою є ефективним методом корекції, який підвищує пізнавальну активність дітей, сприяє розвитку сенсорних і рухових навичок, а також концентрує увагу. Важливим аспектом є те, що арт-терапія також позитивно впливає на емоційну сферу дитини, розвиваючи компенсаторні властивості.

Врахування індивідуальних та загальних умов і напрямків роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями є важливим для досягнення успіху у корекційній роботі за допомогою арт-терапії.

У підручниках для 1 класу, рекомендованих МОН України, наявні завдання на розвиток усного мовлення, але їх недостатня кількість, вони використовуються фрагментарно, тому вчителям необхідно самостійно розробляти та застосовувати методичні розробки на уроках зв'язного мовлення.

На констатувальному етапі нами було виявлено рівень розвитку усного мовлення в молодших школярів: високий рівень — 35 %, середній рівень — 43 %, початковий рівень — 22 % учнів 1 класу. Рівні сформованості фонематичного слуху та усного мовлення учнів 1-Б класу: високий рівень — 40 %, середній рівень — 50 %, початковий рівень — 10 % учнів. Результати діагностики продуктивно-узагальнюючого компонента мовлення у 1-Б класі за методикою «Крокодил»: високий рівень — 25 %, середній рівень — 58 %, початковий рівень — 17 % учнів. Дослідно-експериментальна база здійснювалася за 4 етапами, що мали свою мету і зміст.

Проведення експериментальної роботи у 1-Б класі із застосуванням арт-терапевтичних методик для розвитку усного мовлення дало змогу оцінити ефективність розробленої системи логопедичного супроводу. На контрольному етапі дослідження було здійснено повторну діагностику рівнів розвитку усного мовлення учнів, що дозволило виявити позитивну динаміку у формуванні мовленнєвих навичок.

Результати діагностики свідчать про значне покращення показників. Зокрема, кількість учнів з високим рівнем розвитку усного мовлення зросла з 25% до 46%, що свідчить про ефективний вплив запропонованої системи арт-терапевтичної роботи. Частка дітей із середнім рівнем залишилася стабільною, змінившись незначно — з 55% до 51%. Найпомітнішою стала позитивна динаміка щодо зменшення кількості учнів із початковим рівнем розвитку мовлення — з 17% до 5%, що вказує на успішність корекційної роботи саме з дітьми, які потребували найбільшої підтримки.

Отже, вважаємо мету нашої кваліфікаційної роботи досягнутою, завдання, які були заплановані — виконаними. Результати контрольної діагностики підтверджують вірогідність висунутої гіпотези. Слід зазначити, що проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астремська І. В. Методи арт-терапії в роботі з дітьми. Київ : Освітній центр, 2015. 76 с.
2. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії : навч.-метод. комплекс. Умань : Алмі, 2014. 75 с.
3. Бадер В. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. Початкова школа. 2000. № 8. С. 41–44.
4. Боряк О. В., Косенко Ю. М. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. № 35, т. 1. С. 264–270. DOI: 10.24919/2308-4863/35-1-41.
5. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога : використання арт-технологій в освіті. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
6. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. Львівсько-Ряшівські наукові зошити : культура – мистецтво – освіта – терапія в міждисциплінарній перспективі. 2014. Вип. 2. С. 93–103.
7. Вознесенська О. Л. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. Вип. 39. С. 5.
8. Гайструк Н. А., Гайструк А. В., Солейко О. В., Нестерович А. В. Арттерапія: від світового досвіду до національних пріоритетів. Мистецтво лікування. 2014. № 2. С. 57–60.
9. Голуб Н. М. Особливості організації корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення, затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць. 2020. Вип. 15. С. 56–65.

10. Голінська Т. М. Зміст, форми і методи арт-терапевтичного впливу на особистість дитини. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. № 5. С. 13–16.
11. Гончарова Н. А. Роль арт-терапії в розвитку мовлення у дітей з різними порушеннями. Львів : Логопед, 2021. 84 с.
12. Дермельова В. Ю. Ізотерапія в навчально-виховному логокорекційному процесі осіб із загальним недорозвитком мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : матеріали I Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (14 лютого 2017, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 51–54.
13. Дмитрієва І. Арт-терапевтичні методи у роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Науковий вісник Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. 2017. С. 45–50.
14. Дутчак У. Застосування арт-терапії в освітньому середовищі. Освіта та психологія. 2018. № 2(10). С. 22–27.
15. Жадленко І. О. Інноваційні підходи у логопедичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами за умов використання корекційно-компенсаційних технологій. Актуальні питання корекційної освіти. 2015. С. 106–117.
16. Зайнулліна А. Прийоми арт-терапії, як можливість ефективного впливу на мовленнєві порушення дітей. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 22-23 квітня 2021) / за ред. О. А. Голюк. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 625–627.
17. Замашкіна О. Д. Потенційні можливості розвитку арт-терапії в Україні. Соціальна робота в Україні : теорія і практика. 2016. № 3-4. С. 52–59.

18. Іванова Н. Психологія мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовлення. Журнал психології та педагогіки. 2020. Т. 10, № 3. С. 45–58.
19. Іванова І. В. Казкотерапія як засіб розвитку мовлення дітей з порушеннями. Логопедія та корекційна педагогіка. 2013. Вип. 4(12). С. 45–52.
20. Інклюзивна освіта : теорія та практика : навч.-метод. посіб. / М. Г. Буйняк, І. В. Возняк, Л. В. Годовнікова, О. І. Дмитрієва, А. М. Змужко ; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. Ч. 2. 184 с.
21. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посіб. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
22. Кузава І. Психокорекція засобами образотворчого мистецтва : методичний посібник. Львів : Видавництво Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2019. 112 с.
23. Козич І. В., Гольцева Т. І. Арт-терапія як ефективна технологія соціалізації дітей з мовленнєвими порушеннями. Спеціальна освіта та соціальна інклюзія : виклики ХХІ століття : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (25 листопада 2021, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2021. С. 13–14.
24. Козлюк О., Грицай Ю. Використання пісочної терапії в корекційній роботі з дітьми. Практична психологія та соціальна робота. 2018. Т. 7, № 1. С. 100–107.
25. Козьменко С. С., Поліщук Т. В. Використання музикотерапії для розвитку мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку. Психолого-педагогічні проблеми розвитку дитини. 2019. Вип. 39. С. 54–62.
26. Лапін В. М. Основи арт-терапії в освіті. Харків : Ранок, 2017. 180 с.
27. Ліщинська Т. В. Розвиток мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами казкотерапії. Логопедія. 2016. Вип. 2. С. 28–33.
28. Лисенко О. В. Музикотерапія в корекційній педагогіці : теорія і практика. Київ : Либідь, 2018. 156 с.

29. Малишевська І. Корекційна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2015. 280 с.
30. Марченко О. С. Психолого-педагогічні основи арт-терапії. Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. 2019. № 152. С. 45–52.
31. Мартинчук О. В. Арт-терапія як інноваційний метод у логопедичній практиці. Логопедія України. 2017. Вип. 3. С. 12–18.
32. Мельник Н. О. Застосування казкотерапії в корекційній роботі з дітьми. Педагогіка і психологія. 2018. № 3. С. 67–71.
33. Мілютіна І. В. Вплив пісочної терапії на розвиток мовлення дітей із порушеннями. Корекційна педагогіка. 2019. Вип. 12. С. 55–60.
34. Назаренко В. І. Особливості використання ізотерапії у розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку. Логопедія. 2020. Вип. 1(14). С. 30–37.
35. Олійник О. П. Вплив арт-терапевтичних методик на формування мовленнєвих навичок. Психологічний журнал. 2021. Т. 38, № 2. С. 78–85.
36. Пахомова Н. П. Корекція мовлення у дітей з порушеннями : методичні рекомендації. Київ : Логос, 2016. 148 с.
37. Пінчук Ю. В. Методика корекції мовлення у молодших школярів. Львів : Світ, 2018. 132 с.
38. Поліщук Т. В. Особливості застосування музикотерапії для дітей із мовленнєвими порушеннями. Логопедія і корекційна педагогіка. 2017. Вип. 5. С. 25–31.
39. Прокопенко Л. В. Особливості арт-терапії в освітньому процесі. Психологія освіти. 2015. № 4. С. 40–46.
40. Сидоренко М. В. Використання арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Педагогічний часопис. 2019. Вип. 18. С. 55–60.
41. Ткаченко О. В. Казкотерапія як метод розвитку мовлення у молодших школярів. Логопедичний журнал. 2016. № 6. С. 14–20.

42. Хоменко Л. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку мовлення дітей. Київ : Видавничий дім, 2014. 124 с.
43. Черненко Ю. І. Психологія мовлення та розвиток комунікативних навичок. Харків : Фоліо, 2015. 178 с.
44. Шевченко Н. І. Теорія і практика пісочної терапії в роботі з дітьми. Практична психологія. 2017. № 2. С. 33–40.
45. Яцковська І. М. Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами казкотерапії. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 40–47.
46. Мальцева Ю. О. Казкотерапія як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : матеріали І Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (14 лютого 2017 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 71–74.
47. Манько Н. С. Роль ігрової терапії у розвитку дітей з особливими потребами. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : матеріали ІІІ Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 212–214.
48. Мішкулинець О. О. Використання арт-терапевтичних методик в умовах інклюзивного освітнього середовища. Психологія: теорія і практика. 2018. Вип. 2 (2). С. 76–87.
49. Мельник М. О. Психологічний розвиток і корекція мовленнєвих порушень у дітей: дослідження і методи. Харків : Наука, 2020. 132 с.
50. Мельник Т. Корекція мовленнєвих порушень у дітей: новітні підходи та методи. Психологічний журнал розвитку дітей. 2021. Т. 15, № 4. С. 70–83.
51. Мовленнєвий розвиток аутичної дитини. URL: <http://www.uaia.info/osobyie-deti/autizm/article-10822-movlennjeviy-rozvitok-autichnoyi-ditini/> (дата звернення: 09.12.2025).

52. Наконечна О. Пісочна терапія в роботі практичного психолога. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 64 с.
53. Нестеренко В. В., Кравченко А. І. Можливості використання арттерапії з корекційною метою. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. Суми, 2018. С. 171–175.
54. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Федоренко, Е. А. Данілавичюте, Ю. В. Рібцун та ін. ; за заг. ред. М. А. Порошенко. Київ, 2018. 252 с.
55. Орленко Є. О. Арт-терапевтичні технології розвитку мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : матеріали III Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 216–218.
56. Павлюк Т., Тишкун В. Особливості використання казкотерапії у розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ. С. 122–123.
57. Пахомова Н. П. Використання арт-терапії в корекційній педагогіці. Київ : Освіта, 2019. 160 с.
58. Петрова Ю. В. Психологічна підтримка дітей з мовленнєвими порушеннями: методи і підходи. Одеса : Адаптація, 2018. 120 с.
59. Петренко І. Психологія розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями. Психологія розвитку та корекції. 2021. Т. 12, № 1. С. 29–42.
60. Пінчук Ю. В. Арт-терапія у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Логопедія і корекційна педагогіка. 2018. Вип. 2(34). С. 45–52.
61. Пехарєва А. В. Арт-технології в корекції мовленнєвих порушень у дошкільників. Харків : Фоліант, 2015. 96 с.
62. Погоріла Ю. О. Сучасні психотехнології мовленнєвого розвитку дітей порушеннями мовлення. Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та

реабілітації : матеріали III Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 221–223.

63. Погоріла Ю. О., Зелінська-Любченко К. О. Корекція мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. Суми, 2019. С. 99–102.

64. Полторак Л. Ю. Сутність арт-терапії: аналіз сучасних підходів. Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили. Сер. Педагогіка. 2014. Вип. 233, т. 245. С. 89–91.

65. Рібцун Ю. В. Урахування класифікацій мовленнєвих порушень у диференційній діагностиці. Український логопедичний вісник : зб. наук. пр. 2012. Вип. 3. С. 51–58.

66. Рібцун Ю. В. Пісочна терапія як засіб компенсації мовленнєвих порушень у дітей. Інноваційні арт-терапевтичні технології : збірник статей I Всеукр. наук. інтернет-конф. (12 березня 2019 р., м. Переяслав-Хмельницький) / за заг. ред.: В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 122–126.

67. Романович І. І. Психологічні характеристики дітей з різними порушеннями мовлення та їхній вплив на соціальну адаптацію. Львів : Психологія, 2016. 104 с.

68. Сак Т. Організація навчання школярів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі. Початкова школа. 2015. № 9. С. 57.

69. Сак Т. В. Індивідуалізація навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Особлива дитина. 2014. № 4. С. 18–23.

70. Сердюченко Т. С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти. Збірник наукових праць / за загальною редакцією Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. С. 300–307.

71. Середа І. В., Збишко Є. А. Використання технології арт-терапії в корекційно-виховній роботі. Інноваційна педагогіка. Корекційна педагогіка. 2019. Вип. 10, т. 1. С. 63–66.
72. Терлецька Л. Про методи арт-терапії. Психолог. 2002. № 5. 26 с.
73. Типова освітня програма початкової освіти / розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 09.12.2025).
74. Типова освітня програма початкової освіти / розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (дата звернення: 09.12.2025).
75. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу. Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf (дата звернення: 09.12.2025).
76. Тищенко В. В. Класифікація порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. Вип. 32(2). С. 165–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_32%282%29_31 (дата звернення: 09.12.2025).
77. Третьякова Н. В. Інтеграція арт-терапії та логопедії в роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Дніпро : Промінь, 2019. 80 с.

78. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Іщенко О. Л., Логачевська С. П. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/1-ukranska-movabukvar-1-klas/-ukranska-mova-bukvar-pdruchnik-dlya-1-klasu-zakladv-zagalnoseredno-osvti-u-2-kh-chastinakh/> (дата звернення: 09.12.2025).

79. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Воскресенська Н. О., Цєпова І. В. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/1-ukranska-movabukvar-1-klas/ukranska-mova-bukvar-pdruchnik-dlya-1-klasu-zakladv-zagalnoseredno-osvti-u-2-kh-chastinakh-/> (дата звернення: 09.12.2025).

80. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Кравцова Н. М., Придаток О. Д. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/1-ukranska-movabukvar-1-klas/ukranska-mova-bukvar-pdruchnik-dlya-1-klasu-zakladv-zagalnoseredno-osvti-u-2-kh-chastinakh-kravtsova-nm-pridatok-o-d/> (дата звернення: 09.12.2025).

81. Українська мова. Буквар : підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Большакова І. О., Пристінська М. С. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/1-ukranska-movabukvar-1-klas/18/> (дата звернення: 09.12.2025).

82. Усата Л. Теоретичний аналіз закономірностей розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О. А. Голюк. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 10. С. 644–647.

83. Федоренко М. В., Малафєй В. Г. Можливості застосування арт-терапії в психокорекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Інноваційні арт-терапевтичні технології : збірник статей I Всеукр. наук. інтернет-конф., 12 березня

2019 р., м. Переяслав-Хмельницький / за заг. ред.: В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я. М., 2019. С. 140–143.

84. Федоренко О. Особливості впровадження технології спільного навчання в процесі навчання учнів з порушенням слуху в різних типах освітніх закладів. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 4. С. 75–80.

85. Федорова Н., Щавінська-Тихомирова М. Ігри з кольором як засіб корекції мовленнєвих порушень. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти : матеріали IV Міжнар. педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської (Рівне, 12 листопада 2021 р.)*. Рівне : Видавець О. Зень, 2021. С. 154–156.

86. Філь О. Лялькотерапія як метод роботи з дітьми з порушеннями мовлення. *Наукові записки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія*. 2019. № 4(10). С. 55–60.

87. Фролова І. В. Арт-терапія як метод корекції мовленнєвих порушень у дітей з порушеннями розвитку. *Одеса : Освітній центр «Дитинство»*, 2016. 60 с.

88. Хіля А. В. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями : методичні матеріали. Частина перша. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 252 с.

89. Чепіль Т. Ю. Роль арт-терапії у розвитку мовлення дітей з особливими потребами. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації : матеріали III Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми)*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 241–243.

90. Чорноус Н. О. Роль і місце арт-терапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. С. 177–183.

91. Шевякова В. О. Використання музикотерапії у роботі з дітьми з особливими потребами. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та*

реабілітації : матеріали III Всеукр. студентської наук.-практ. конф. (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 249–251.

92. Шевчук М. С. Театральні ігри та рольові заняття в розвитку мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями. Київ : Академія, 2020. 72 с.

93. Шевченко В. Соціально-психологічні аспекти адаптації дітей з мовленнєвими порушеннями. Адаптаційні стратегії в психології. 2022. Т. 3, № 1. С. 15–25.

94. Шевченко Т. В. Емоційно-волеві аспекти мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями мовлення. Київ : Психологія, 2021. 76 с.

95. Шеремет М. К. Логопедія : підручник. 3-тє вид. переробл. та допов. / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади вправ з підручника О.Л. Іщенко, С.П. Логачевська (2 частини) 1 клас

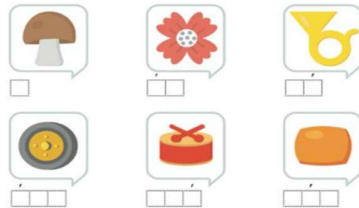

Склад. Наголос. Наголошені і ненаголошені склади

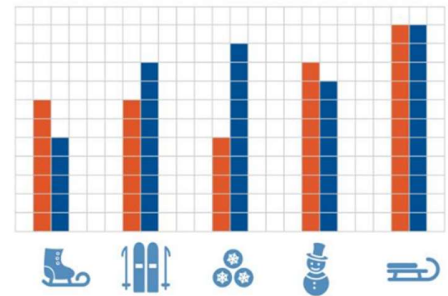
ЛІЧИЛКА

Котилася тОрба
З висОкого гОрба.
А в тій тОрбі
ХлІб-палЯніЦя.
З кІм захОчеш —
З тІм подІліся.

• Вчені наклали лічильку «Котилася торба» — ця лічилька показує, скільки наголошених складів. Простувай, пропелескай лічильку. Для чого використовувати лічильку? Назив слова, які речуться.

• Назви зображені предмети. Скільки складів у кожному слові? Назви наголошений склад. Добери до слів інші прислівки.

■ дівчата ■ хлопці

• Яку зимову розвагу люблять усі хлопчики й дівчатка класу? Яку розвагу люблять більше дівчатка, ніж хлопці? На скільки більше? Яку розвагу люблять на п'ять більше хлопці, ніж дівчат? Придумайте свої запитання до діаграми.

86

Словник, абетка, комп'ютер, бібліотека, літера.

• Поясни значення слів. Запиши їх за абеткою. Постав у словах наголос. Поділи на склади. До слів *абетка* і *літера* добери слова, що мають таке саме значення.

• Розгадайте ребус колективно.

Додаток Б

Вправи із підручника Вашуленко М.С., Вашуленко О.В. 1 клас

ЗДРАСТУЙ, ШКОЛО!

- Розкажи, куди йдуть діти. Який у них настрій?
- Що приготувала тобі родина для навчання у школі?
- Хто супроводжував тебе до школи? Який у тебе був настрій?

Послухайте вірш. Назвіть, хто супроводив Петруся до школи.

5

Розкажи, що роблять діти у вільний час.

Розкажи, чим захоплюєшся ти.

- Хто пече пиріг?
- Хто рибалить?

- Хто з домашніх тварин живе поруч із тобою?

ОЗНАЙОМЛЮЮСЯ ЗІ СЛОВАМИ — НАЗВАМИ ОЗНАК. ЯКИЙ? ЯКА? ЯКЕ? ЯКІ?

- Назви зображені у кожному ряду предмети одним словом. Розкажи, які вони.

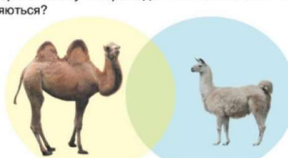
Склади свою розповідь про будь-який фрукт, ягуду або овоч.

ОЗНАЙОМЛЮЮСЯ ЗІ СЛОВАМИ, ЯКИМИ НАЗИВАЮТЬ КІЛЬКІСТЬ ПРЕДМЕТІВ

- Що стоїть у шафі? Назви предмети одним словом. Скільки предметів на кожній полиці? Якою по порядку висить червона чашка?

Додаток В

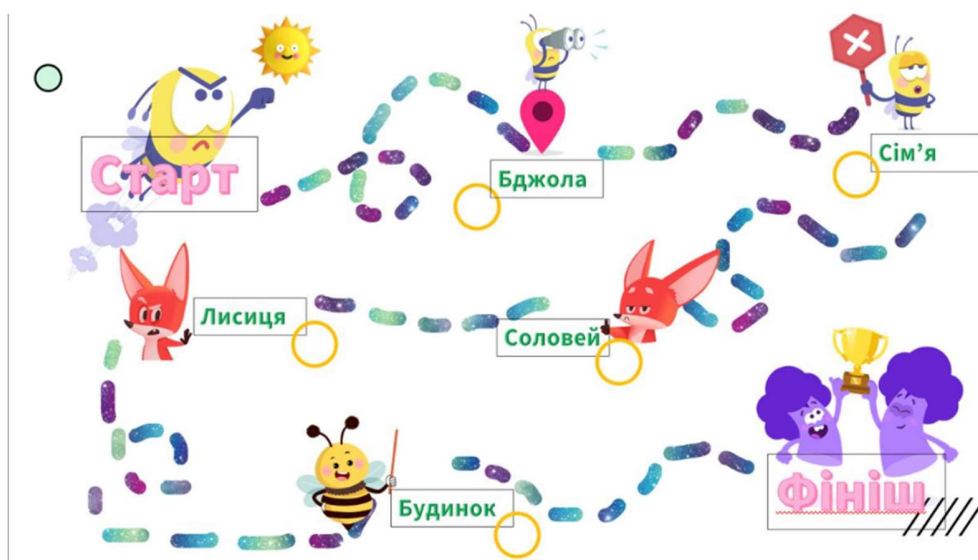
Завдання із підручника Большакової І.О., Пристінської М. 1 Я вітаюсь і знайомлюсь. Доброго ранку! Мене звати Ганна. Привіт! Я Тарас. Будемо вчитися разом. Будемо дружити!	Кожну дію ти можеш назвати словом. ЩО РОБИТЬ? бігає сидить читає стрибає спить Діти на подвір'ї. Олена стрибає. Тарас бігає. Алла сидить на лаві. Ганна читає книжку. Кіт Нявчик спить.
2 Склади за малюнком кілька речень. Вимов їх із різною інтонацією. Який знак ти поставиш у кінці речення? Прочитай або послухай текст. Миші люблять їсти сир. Чи це так? Не зовсім. Миші люблять їсти зерно, сало, масло й ковбасу. І сир гризуть, і горіхи, і жолуді. Але більше мишам смакує насіння соняшника або дині. Знайди на малюнку те, про що йшлося в тексті.	Прочитай або послухай текст. Миші люблять їсти сир. Чи це так? Не зовсім. Миші люблять їсти зерно, сало, масло й ковбасу. І сир гризуть, і горіхи, і жолуді. Але більше мишам смакує насіння соняшника або дині. Знайди на малюнку те, про що йшлося в тексті.
Прочитай або послухай текст. Лама — тварина, родичка верблюда. Ти можеш побачити ламу в зоо-о-пар-ку. У дикій природі лами живуть у горах. Ї лами, які живуть біля людини. Лами пе-ре-во-зять ван-та-жі. У лами густа шерсть. Із шерсті лами роблять шарфи, шапки, светри. Порівняй ламу й верблюда. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Що відбувається? У назвах яких предметів є звук [б]? Прочитай або послухай слова. Визнач місце букви б у цих словах. Яких предметів немає на малюнку? бик бо-бер бор-сук ба-ран ба-ра-бан 	Що відбувається? У назвах яких предметів є звук [б]? Прочитай або послухай слова. Визнач місце букви б у цих словах. Яких предметів немає на малюнку? бик бо-бер бор-сук ба-ран ба-ра-бан бу-бон бан-ду-ра тру-ба 34 2 Текст. Тема тексту. Заголовок Прочитай або послухай текст. МАМИНА СУМКА У моєї мами сумка невелика. Але скільки там речей! Є гаманець. Є ключі від квартири. Є телефон. Є люстерко й помада. А ще... Визнач свою думку за шкалою ставлення. Чи можна без дозволу

Додаток Г

Комплекс завдань « Придумати і намалювати слова, у яких є звук
[н], [с],[ч]»

«Намалюй сонечко, якщо у слові є звук [о]». Біля слів, у яких є звук [о] намалюй сонечко у кружечку.

Додаток Д

Мовна гра «Крокодил» Витягни картку та опиши словами партнеру предмет, не називаючи його.							
							
							
							
							

Додаток И

Шаблон для створення власного словника за оповіданням «Псяки-усміхаки, любляки, відчайдухи, жаднюги, вередуни, впертюхи: децю про цуциків і людей»

Текст із підручника «Українська мова та читання» О.Л.Іщенко,

С.П.Логачевської (2 ч.), (с.28-29).

ГОВОРИМО І СЛУХАЄМО

**Псяки-усміхаки, любляки,
відчайдухи, жаднюги,
вередуни, впертюхи:
децю про цуциків і людей**

Чому ти хочеш собаку, а не котика, хом'яка, папужку, шині чи рибку?

«Хочу цуцика, хочу собачку, хочу маленького собачку, ну куди ж ласка, я добре вчитимусь, я буду чемна, я все для вас робитиму, хочу, хочу, хочу цуцика!!! ААаааа. ААаааа».

Упізнаєш у цій репліці себе?

Але чому тобі захотілося саме цуценя? Ти в когось побачила собачку і тобі такого захотілося?

Тобі хочеться з кимось гратися?

Ти побачила класний мультик або кіно, прочитала книжку, і був собака твоєї мрії і поведився саме так, як ти уявляла?

Ти хочеш, щоб тобі заздрили? «О, в неї такий модний, крутий, дорогий собака!»

Хочеш завести собі справжнього друга, який тебе розумітиме?

Тобі нудно, і ти хочеш, щоби хтось тебе розважав?

Тобі недостатньо уваги батьків, у тебе мало друзів, ти почуваєшся самотньо?

Ти хочеш когось весь час носити на руках, перевдягати, зачісувати, цілувати?

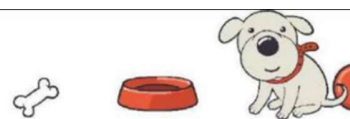
Ти хочеш про когось піклуватися?

Ти просто сильно любиш собак і хочеш гуляти, гладити, бавитися з усіма зустрічними песиками?

Тобі мариться, що в тебе є пес, справжній друг, і ви одне одного любите?

28

Ти весь час хочеш забрати додому якогось собачку-безхатку і постійно таких годуєш?

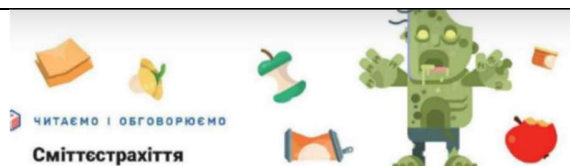
Поміркуй щодо цього переліку запитань. Він довгелезний, важливий. Бо важливо зрозуміти свої мрії та вчинки.

Лариса Денис

Додаток І

Текст із підручника «Українська мова та читання» О.Л.Іщенко,
С.П.Логачевської (2 ч.), (с.36-37)

Сміттестрахіття

Істота ця наганяла ЖАХ. Її звали **Сміттестрахіттям**, бо вона вся була зі сміття.

Кожна частинка істоти зліпилася з того, що дівча-нечупара жбурляло на підлогу.

На голові в монстра замість вух стирчала пара брудних **шкарпеток** Гертруди. Його очі — то були шматки старої, відкритої мохом піци. Пащека виліпилася із недоїденого **бургера**. Його тіло утворилося з усілякого мотлоху: від мокрої **фізкультурної форми** і вживаних **хусточок** до липких цукерок, обкачаних у собачому хутрі.

Усе це було зліплене використаним **пластирем**.

— ЧАЛАПАЙ ЗВІДСИ! — закричала Гертруда. Вона не вірила своїм очам. Якимось дивом її сміття зліпилося й витворило **МУТАНТА**. Почвара шкандибала по Гертрудиній кімнаті і хутко згрібала мотлох, розкиданий дівчиною.

Старі журнали, погризені собакою капці, надувні кульки, давно забута лялька... І все те воно жерло, жерло, жерло. Невдовзі воно виросло до нечуваних розмірів.

Бам!

Почвара стала **ГІГАНТСЬКОЮ** — впиралася головою в стелю.

І тут Гертруда дещо **збагнула**.

Стонадцять тисяч разів казала їй мати поприбирати в кімнаті. І тепер страховисько робило це за неї! За якийсь короткий час кімната стала чистою. Гертруда засміялась.

— Дуже тобі вдячна, — зраділа дівчинка, — а тепер можеш йти геть.

Проте страховисько нікуди не поспішало. Воно й досі мало голодний вигляд. Страховисько повернулось до дівчинки. Його жахецькі очі пильно глянули на Гертруду.

— **Ні-і-і-і-і!** — заблагала нечупара, коли страховисько посунулось на неї.

Воно ступало дуже повільно. І так було ще страшніше.

Гуп!

Гуп!

Гуп!

— **Іди геть!** — заверещала Гертруда.

Та було пізно. Почвара підняла Гертруду і проковтнула її за один **КОВТ**.

Тож коли наступного разу дорослі прохатимуть вас прибирати у своїй кімнаті, просто

ЗРОБІТЬ ЦЕ.

За Девідом Вольямсом.
Переклад Ольги Зозулі

Додаток І

Бланк «Лист самооцінювання»

Лист самооцінювання

Високий

Середній

Початковий

☐

Вмію висловлювати власну думку

☐

Вмію брати участь у діалозі

☐

Вмію пояснювати значення слів

☐

Вмію складати стрічку часу за твором

